

Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ; ΚΑΙ Η ΔΙΚΗ ΜΟΥ ΕΠΟΧΗ!

Γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης και στην πληροφόρηση:
ένα κλειδί για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των
ηλικιωμένων να συμμετέχουν στην ψηφιακή εποχή

Τμήμα Κοινωνίας της Πληροφορίας
DGI(2022)03

Συγγραφέας
Em. Prof. Dr. An Hermans

English edition:

The Digital Era? Also my Era!

Όλα τα αιτήματα σχετικά με την αναπαραγωγή ή τη μετάφραση του συνόλου ή μέρους του παρόντος εγγράφου πρέπει να απευθύνονται στη Διεύθυνση Επικοινωνίας (F-67075 Strasbourg Cedex ή publishing@coe.int). Κάθε άλλη αλληλογραφία σχετικά με το παρόν έγγραφο πρέπει να απευθύνεται στη Γενική Διεύθυνση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Κράτους Δικαίου.

Διατάξεις και Εξώφυλλο: Τμήμα Κοινωνίας της Πληροφορίας

Συμβούλιο της Ευρώπης

Εικόνες: AnHermans, Shutterstock

Η παρούσα δημοσίευση δεν έχει τύχει επιμέλειας από τη Μονάδα Σύνταξης του SPDP για τη διόρθωση τυπογραφικών και γραμματικών λαθών

© Συμβούλιο της Ευρώπης, Μάιος 2022

The Greek version of the Digital Era? Also my Era? is made possible by the European Seniors' Union ESU Deputy Minister to the President Research, Innovation, Digital Policy Senior Citizens Organization of Cyprus and Senior Citizens Organization of Cyprus.

Η μετάφραση στα Ελληνικά του Αγγλικού κειμένου The Digital Era? Also my Era? έγινε κατορθωτή με την βοήθεια του European Seniors' Union ESU, του Υφυπουργού παρά τω Προέδρω Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής και της Οργάνωσης Πρεσβυτέρων Πολιτών Κύπρου.

Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ; ΚΑΙ Η ΔΙΚΗ ΜΟΥ ΕΠΟΧΗ!

Γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης και στην πληροφόρηση:
ένα κλειδί για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των
ηλικιωμένων να συμμετέχουν στην ψηφιακή εποχή

Συγγραφέας

Em. Prof. Dr. An Hermans

Συμβούλιο της Ευρώπης

Περιεχόμενο

Συνοπτική παρουσίαση	1
Συντομογραφίες	3
Εισαγωγή	4
Ψηφιακή ισότητα για όλους	6
Η πανδημία COVID-19: καταλύτης για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των κοινωνιών	6
Ευάλωτες ομάδες και ψηφιακά χάσματα	7
Από το κανονιστικό πλαίσιο στην εφαρμογή	9
Παγκόσμια προσοχή στη γήρανση των κοινωνιών	9
Η πρόκληση να ανταπεξέλθουμε σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη κοινωνία	11
Ψηφιακή ισότητα για όλους: μια κοινή παγκόσμια προοπτική	17
Γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης και στην πληροφόρηση: το κλειδί για τη συμμετοχή στην ψηφιακή εποχή	18
Χρήση του διαδικτύου από τους ηλικιωμένους	19
Ηλικιωμένοι: δεν αποτελούν ομάδα-στόχο για προγράμματα γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης	20
Ωρα για δράση	24
Η μάθηση των ηλικιωμένων: η συμμετοχή σε ένα ‘νέο κόσμο’, χωρίς να ξεχνάμε την ιστορία της ζωής μας	25
Πώς να προωθήσουμε την εκπαίδευση για το γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας	26
Από την απλή χρήση ψηφιακών συσκευών στην ενεργό και δημιουργική χρήση του περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης ως πολίτες	27
Ελευθερία της έκφρασης και MIL - Δομικά στοιχεία για τη δημοκρατία	27
Gerontoludics: όλα για τη χαρούμενη διαδικασία ‘μαθαίνω παίζοντας’	29
Πώς να αντιμετωπίσουμε την παραπληροφόρηση και τις ‘ψευδείς ειδήσεις’	30
Προπαγάνδα και παραπληροφόρηση: ισχυρά όπλα σε καιρό πολέμου	31
Παραπληροφόρηση που επηρεάζει την καθημερινή μας συμπεριφορά	32
Εκπαίδευση φιλική προς την ηλικία για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας: το πρόγραμμα OdigO στη Λαπωνία (Φινλανδία)	33
Η Φινλανδία στην κορυφή της διεθνούς κατάταξης	33
Σχέδιο OdigO: Osaavia aikuisten ja ikäntyvien digitaalitojen ohjaajia Lappiin	35
Κοιτάζοντας μπροστά	36
Βιβλιογραφία	39

Συνοπτική παρουσίαση

Η γήρανση σε μια ψηφιακή κοινωνία

Η γήρανση των κοινωνιών μας είναι μία από τις "μεγάλες τάσεις" του 21ου αιώνα, με σημαντικό αντίκτυπο όχι μόνο στη ζωή των ηλικιωμένων, αλλά και με ευκαιρίες και προκλήσεις για όλους. Σήμερα, σχεδόν το 20% του πληθυσμού είναι άνω των 65 ετών- το 2070, το ποσοστό αυτό θα είναι 30%. Πώς οργανώνουμε τις κοινωνίες μας, με βάση το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, την ελευθερία, τη δημοκρατία, την ισότητα, ώστε όλοι να μπορούν να ζήσουν και να γεράσουν χωρίς διακρίσεις; Ξεκινώντας από αυτά τα ερωτήματα, προσπαθούμε να ανακαλύψουμε πώς μια δεύτερη "μεγάλη τάση" - ο ψηφιακός μετασχηματισμός - επηρεάζει τις διαδικασίες και τις προκλήσεις και πώς μπορούμε να ανταποκριθούμε σε αυτήν. Πώς μπορεί η ψηφιοποίηση να στηρίξει την ενεργό και υγιή γήρανση, να βελτιώσει την ποιότητα ζωής, να βοηθήσει τους ηλικιωμένους να ανακτήσουν την ανεξαρτησία τους, ώστε να εξασφαλιστεί η πλήρης συμμετοχή τους στην κοινωνία και να αλλάξει το παράδειγμα από "ευάλωτους ηλικιωμένους" σε "πολύτιμους ηλικιωμένους". Για την αντιμετώπιση των μεγάλων τάσεων της γήρανσης και της ψηφιοποίησης, οι ικανότητες γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης και πληροφόρησης (MIL) διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο. Επικεντρωνόμαστε σε αυτές τις πτυχές.

Η ανθρωποκεντρική ψηφιοποίηση αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της δημογραφικής αλλαγής

Η τεχνολογία αντιμετωπίζει τις μεγαλύτερες προκλήσεις του κόσμου και μπορεί να δώσει λύσεις στη δημογραφική αλλαγή. Και οι δύο μεγάλες τάσεις θα επιτύχουν μόνο εάν οι αλλαγές αντιμετωπίσουν τις καθημερινές ανησυχίες των ανθρώπων όλων των γενεών με επαρκή και κατάλληλο τρόπο, δημιουργώντας προσβάσιμα, χωρίς αποκλεισμούς και φιλικά προς την ηλικία περιβάλλοντα που επιτρέπουν σε όλους να έχουν υγιή και ενεργό ζωή, να ανταποκρίνονται στις καθημερινές απαιτήσεις της ζωής και να συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνία.

Οι πολιτικές ψηφιοποίησης θα πρέπει να επιτρέπουν σε όλους τους πολίτες και τις επιχειρήσεις να κινηθούν προς ένα ανθρωποκεντρικό, βιώσιμο και πιο ευημερούν μέλλον. Η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου αποτελούν ουσιώδη στοιχεία της ψηφιακής μετάβασης. Τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της ΕΕ της 12ης Οκτωβρίου 2020, "Ανθρώπινα δικαιώματα, συμμετοχή και ευημερία των ηλικιωμένων στην εποχή της ψηφιοποίησης" και τα συμπεράσματα της Υπουργικής Διάσκεψης του Συμβουλίου της Ευρώπης "Τεχνητή νοημοσύνη - Ευφυείς πολιτικές. Προκλήσεις για τα ΜΜΕ και τη δημοκρατία της 10-11 Ιουνίου 2021, μπορούν να θεωρηθούν ως έγγραφα αναφοράς στα οποία οι εκπρόσωποι των κυβερνήσεων θέλουν να διασφαλίσουν ότι και οι ηλικιωμένοι έχουν ανά πάσα στιγμή τις γνώσεις, τις δεξιότητες και την ευαισθητοποίηση όσον αφορά την ασφαλή και ενημερωμένη πρόσβασή τους στο ψηφιακό περιβάλλον και την άσκηση των δικαιωμάτων τους.

Γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης και την πληροφόρηση

Οι ηλικιωμένοι, ως μια σημαντική, ετερογενής πληθυσμιακή ομάδα με διαφορετικές ανάγκες, εκπαιδευτικές και μαθησιακές εμπειρίες, έχουν το δικαίωμα να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις για να γίνουν εγγράμματοι στα μέσα ενημέρωσης και στην πληροφόρηση με τον δικό τους τρόπο, με τον δικό τους ρυθμό και σύμφωνα με τους δικούς τους στόχους. Τα κράτη, οι πλατφόρμες μέσων ενημέρωσης και η κοινωνία των πολιτών πρέπει να δώσουν τη δυνατότητα στους χρήστες μεγαλύτερης ηλικίας να δημιουργούν και να επικοινωνούν πληροφορίες σύμφωνα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους και να τους βοηθήσουν να κατανοήσουν τη σημασία της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης και της πολυφωνίας για τη δημοκρατία. Στην ψηφιακή κοινωνία του 21ου αιώνα, η οποία δημιουργεί νέους τρόπους πολιτικής συμμετοχής, οι ηλικιωμένοι έχουν επίσης το δικαίωμα να καταστούν πολίτες ικανοί να αξιολογούν κριτικά, να χρησιμοποιούν και να συμβάλλουν με σύνεση στο περιεχόμενο των πληροφοριών και των μέσων ενημέρωσης, να κατανοούν πώς να καταπολεμούν τη ρητορική μίσους και τον διαδικτυακό εκφοβισμό, να κατανοούν τα ηθικά ζητήματα που αφορούν την πρόσβαση στην πληροφορία και τη χρήση της και να χρησιμοποιούν τα μέσα ενημέρωσης και τις ΤΠΕ για να εργαστούν για την ισότητα, την ελευθερία του λόγου και τη δημοκρατία.

Ώρα για δράση

Μέχρι σήμερα, οι ηλικιωμένοι έχουν λάβει λιγότερη προσοχή από ό,τι τα παιδιά και οι νέοι στην απόκτηση του MIL. Για διάφορους λόγους δεν αποτέλεσαν ομάδα – στόχο. *Μήπως επειδή ο γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης έχει ενσωματωθεί στην επίσημη εκπαίδευση για τις νεότερες γενιές; Η εργαλειακή εστίαση στην απασχολησιμότητα; Η έλλειψη σαφήνειας σχετικά με το "ποιος είναι ένας ηλικιωμένος και πώς μαθαίνει; «Η μη ορατότητα» των ηλικιωμένων στις στατιστικές έρευνες πληθυσμού είναι ένα οδυνηρό γεγονός λόγω του περιορισμού των 74 ετών στα κριτήρια αποκλεισμού των περισσότερων ερευνών. Ως αποτέλεσμα, ο Γραμματισμός στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Πληροφόρησης δεν θεωρείται ως μοχλός για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων για ενεργό και αξιοπρεπή γήρανση και συμμετοχή στην ψηφιοποιημένη κοινωνία μας.*

Όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς, ιδίως τα κράτη μέλη, θα πρέπει να αναγνωρίσουν το ρόλο και την ευθύνη τους όσον αφορά την παιδεία για τα μέσα ενημέρωσης. Θα πρέπει να είναι έτοιμοι να ηγηθούν, να συμμετάσχουν και να χρηματοδοτήσουν μακροπρόθεσμα έργα MIL. Η ευθύνη αυτή θα πρέπει να επεκταθεί σε όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς που είναι σε θέση να προσεγγίσουν τους πολίτες όλων των ηλικιακών ομάδων εκεί που βρίσκονται σήμερα και να δημιουργήσουν νέα δίκτυα διάδοσης των γνώσεων και δεξιοτήτων του MIL. Για όλους τους πολίτες, διότι σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη ψηφιακή κοινωνία δεν υπάρχουν "ψηφιακοί ιθαγενείς" που είναι έτοιμοι να ανταποκριθούν στα πάντα. Σε ένα βαθμό είμαστε όλοι μετανάστες που χρειάζονται υποστήριξη για να "μεγαλώσουν" στην ψηφιακή εποχή.

Συντομογραφίες

BAGSO	Bundesarbeitsgemeinschaft der Seniorenorganisationen
DESI	Δείκτης ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας
FRA	Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΤΠΕ	Τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών
ΔΟΕ	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
LTCF	Μονάδες μακροχρόνιας φροντίδας
MIL	Γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης και την πληροφόρηση
MIPAA/RIS	Διεθνές σχέδιο δράσης της Μαδρίτης για τη Γήρανση και την Περιφερειακή Στρατηγική Εφαρμογής του
ITU	Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών
OdigO	"Οι Επιδέξιοι Δάσκαλοι των Ενηλίκων" και Σχέδιο για τις Ψηφιακές ικανότητες του Ηλικιωμένου Πληθυσμού στη Λαπωνία (OdigO)
OEWG	Ομάδα Εργασίας ανοικτού τύπου για τη Γήρανση
UNIDOP	Διεθνής Ημέρα Ηλικιωμένων
WHO	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
WTISD	Παγκόσμια Ημέρα Τηλεπικοινωνιών και Κοινωνίας της Πληροφορίας

Εισαγωγή

Με την πάροδο των ετών, η ψηφιοποίηση αλλάζει τον κόσμο μας και τον τρόπο με τον οποίο ζούμε και εργαζόμαστε. Αναπόφευκτα, όλοι έχουμε γίνει μέρος αυτού του ψηφιακού μετασχηματισμού στην καθημερινή μας ζωή, τόσο επαγγελματικά όσο και ιδιωτικά. Οι ψηφιακές δεξιότητες και ικανότητες είναι απαραίτητες για να ανταπεξέλθουμε σε αυτές τις αλλαγές. Όλοι πρέπει να είναι σε θέση να ανταποκριθούν με κατάλληλο και αυτοκαθοριζόμενο τρόπο στις ανάγκες και τις απαιτήσεις της ψηφιοποίησης, ανεξάρτητα από την ηλικία, το μορφωτικό υπόβαθρο ή την καταγωγή. Ο γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης και στην πληροφόρηση, ως κλειδί για την πληροφόρηση, την επικοινωνία και την κοινωνική συμμετοχή, αποτελεί μέρος της ευθύνης των κυβερνήσεων να διασφαλίσουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση, την ελευθερία της έκφρασης και τη δημοκρατία για όλους τους πολίτες τους.

Κατά τη διάρκεια της πρόσφατης πανδημίας COVID-19, οι δυνατότητες των ψηφιακών πληροφοριών, της ψηφιακής επικοινωνίας και των ψηφιακών εργαλείων κάθε είδους ήταν πιο κρίσιμες από ποτέ. Καθώς η πανδημία σάρωσε την Ευρώπη, το διαδίκτυο ήταν το κλειδί για την πληροφόρηση, τη μάθηση, το εμπόριο, την τηλεργασία, τα ψώνια, τα παιχνίδια και άλλες μορφές ψυχαγωγίας, και συχνά ένα απαραίτητο εργαλείο για την επικοινωνία με αγαπημένα πρόσωπα, για εορτασμούς, για εκδηλώσεις μνήμης, για την απόκτηση πληροφοριών σχετικά με την υγεία και τις υπηρεσίες. Η ψηφιακή συνδεσιμότητα και η συχνή χρήση του διαδικτύου δεν ήταν απαραίτητες μόνο σε επαγγελματικό πλαίσιο, αλλά "όλοι" έπρεπε να μπορούν να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και να ενσωματώνονται στην ψηφιακή εποχή.

Έγινε σαφές ότι η πρόσβαση στο διαδίκτυο θα πρέπει να θεωρείται "κοινό αγαθό", εξίσου απαραίτητο με το ηλεκτρικό ρεύμα ή το νερό, και ότι ο ψηφιακός γραμματισμός αποτελεί σημαντικότατο κλειδί για την επικοινωνία. Αυτό δεν είναι ακόμη η πραγματικότητα για όλους όσους το χρειάζονται, ειδικά για πολύ σημαντικές ομάδες ηλικιωμένων. Η αυξημένη χρήση ψηφιακών εργαλείων έχει καταδείξει τις δυνατότητες της ψηφιοποίησης, αλλά έχει επίσης καταδείξει πόσο ευάλωτες είναι οι κοινωνίες μας σε νέες ψηφιακές ανισότητες. Οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να βοηθήσουν στην εκμάθηση νέων δεξιοτήτων, να διευκολύνουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, να προωθήσουν την ανεξάρτητη και αυτόνομη διαβίωση και να βελτιώσουν τη διαχείριση και την παροχή υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής πρόνοιας για έναν πληθυσμό που γερνάει. Ωστόσο, δεν επωφελούνται όλοι εξίσου. Η πανδημία COVID-19 ανέδειξε την ανισότητα της πρόσβασης στις ψηφιακές τεχνολογίες εντός και μεταξύ των ομάδων του πληθυσμού.

Οι ηλικιωμένοι είναι πιο πιθανό να είναι ψηφιακά αποκλεισμένοι και να αντιμετωπίζουν εμπόδια στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες που προσφέρονται όλο και περισσότερο διαδικτυακά. Ο ψηφιακός αποκλεισμός περιορίζει τις ευκαιρίες για ενεργό και υγιή γήρανση, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής στα κοινωνικά και οικονομικά δρώμενα. Η πρόκληση δεν είναι μόνο η ενδυνάμωση των ηλικιωμένων με την παροχή πρόσβασης σε ψηφιακές τεχνολογίες και την αύξηση του ψηφιακού αλφαριθμητισμού. Υπάρχει ανάγκη να διασφαλιστεί ο φιλικός προς την ηλικία σχεδιασμός και η συνάφεια των ψηφιακών υπηρεσιών, καθώς και ηλικιακά ελεύθερα, ηθικά και ασφαλή ψηφιακά περιβάλλοντα που αγκαλιάζουν την ποικιλομορφία των γηράσκοντων πληθυσμών. Όλα αυτά κατέστησαν σαφή κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19, της καραντίνας και των κοινωνικών περιορισμών που επιβλήθηκαν. Είναι ένα από τα μαθήματα που μας έχει διδάξει η κοινωνία μας και τα οποία πρέπει να εφαρμοστούν στην πράξη. Η νέα λειτουργία που

έχει αναλάβει η ψηφιακή επικοινωνία για τους ηλικιωμένους δημιούργησε μια νέα συνειδητοποίηση της ανάγκης για ψηφιακό γραμματισμό ως κλειδί για την ενεργό γήρανση, την κοινωνική ένταξη και τη συμμετοχή.

Περισσότερο από ποτέ, αυτή η νέα συνειδητοποίηση έφερε την ανάγκη για γραμματισμό των ηλικιωμένων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και πληροφόρησης (MIL) στην προσοχή των φορέων χάραξης πολιτικής. Τους παρακίνησε να αναλάβουν χωρίς καθυστέρηση πρωτοβουλίες για να συμπεριλάβουν όλους στην ψηφιακή, μεταβαλλόμενη κοινωνία μας. Μόνο μέσα από τις προσπάθειες πολλών ανοίγουν οι πόρτες του γραμματισμού και ο υπέροχος ψηφιακός κόσμος αποκαλύπτει τα μυστικά του. Τόσο για τους ηλικιωμένους συναδέλφους μου σε επαγγέλματα όπου η ψηφιακή επικοινωνία ήταν άγνωστη, όσο και για τους ηλικιωμένους επαγγελματίες για τους οποίους οι βοηθοί και οι γραμματείς λειτουργούσαν ως μεσάζοντες. Στην πρόσφατη εποχή των τηλε-συνεδριάσεων, ήταν συγκινητικό να βλέπω τακτικά ηλικιωμένους που, συχνά με τη βοήθεια ενός μέλους της οικογένειας ή ενός φίλου γείτονα, μπορούσαν να "ξεναβρούν επαφή" και να παραμείνουν συνδεδεμένοι με όλα όσα ο κόσμος προσφέρει σήμερα, νοσταλγώντας τις άμεσες προσωπικές επαφές, αλλά στο μεταξύ παραμένοντας σε επαφή με ανθρώπους και διάφορους τομείς της κοινωνίας.

Το γεγονός ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης ασχολείται με τους ηλικιωμένους πολίτες και τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης ερμηνεύεται ως προσπάθεια διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής και σε όλους τους τομείς. Δεν αρκεί να διακηρύττουμε την αρχή της "ένταξης για όλους", πρέπει να αναληφθούν και συγκεκριμένες πρωτοβουλίες. Ελπίζω ότι η παρούσα έκθεση μπορεί να αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τους ενδιαφερόμενους φορείς και, πάνω απ' όλα, για τους ίδιους τους (ενεργούς) ηλικιωμένους. Ελπίζω να νιώσουν ενθάρρυνση... και όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής να συνειδητοποιήσουν περισσότερο την αξία και τα δικαιώματα των ηλικιωμένων πολιτών και ... τις βάσιμες προσδοκίες τους ότι θα λάβουν την κατάλληλη υποστήριξη.

Για να ολοκληρώσω αυτό το "ταξίδι" στην ψηφιακή εποχή, μέσα από τα μάτια των ηλικιωμένων, υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που θα ήθελα να ευχαριστήσω. Εκείνους που έφεραν τον ψηφιακό κόσμο στις οργανώσεις ηλικιωμένων μας, τους εμπειρογνώμονες σε διάφορους τομείς που μου έδωσαν έμπνευση και διορατικότητα, καθώς και τους ηλικιωμένους που μαθαίνουν δια βίου χωρίς όριο ηλικίας! Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τη Michelle και τον Seán για όλη την προσεκτική τεχνική και γλωσσική βοήθειά τους κατά τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού, και φυσικά, τελευταίο αλλά όχι έσχατο, το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο με τίμησε με την πρόσκληση να γίνω σύμβουλος για τους "ηλικιωμένους και τον ψηφιακό γραμματισμό".

Em. Prof. Dr. An Hermans

Ψηφιακή ισότητα για όλους

Ο 21ος αιώνας χαρακτηρίζεται από την ταχέως αναπτυσσόμενη ψηφιοποίηση. Οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να βοηθήσουν στην εκμάθηση νέων δεξιοτήτων, να διευκολύνουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, να προωθήσουν την ανεξάρτητη και αυτόνομη διαβίωση και να βελτιώσουν τη διαχείριση και την παροχή υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής πρόνοιας. Οι ανάγκες που προέκυψαν από την πανδημία COVID-19 έδειξαν ότι η χρήση της τηλεϊατρικής ήταν μια αποτελεσματική μέθοδος για την παροχή υγειονομικής περίθαλψης όταν η πρόσωπο με πρόσωπο επαφή ήταν μειωμένη. Ωστόσο, δεν επωφελήθηκαν όλοι εξίσου. Η πανδημία COVID-19 ανέδειξε την άνιση πρόσβαση στις ψηφιακές τεχνολογίες μεταξύ των πληθυσμών και εντός των πληθυσμών. Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε αυτή την έλλειψη ευκαιριών για σημαντικές ομάδες του πληθυσμού και πώς μπορεί να βελτιωθεί η ουσιαστική συμμετοχή στον ψηφιακό κόσμο;

Η πανδημία COVID-19: καταλύτης για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των κοινωνιών

Κατά τη διάρκεια της πρόσφατης πανδημίας COVID-19, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, οι δυνατότητες για ψηφιακή πληροφόρηση και ψηφιακή επικοινωνία ήταν ζωτικής σημασίας. Καθώς η πανδημία σάρωσε όλες τις ηπείρους, το διαδίκτυο αποτέλεσε το κλειδί για την πληροφόρηση, τη μάθηση, το εμπόριο, την τηλεργασία, τις αγορές, τα τυχερά παιχνίδια και άλλες μορφές ψυχαγωγίας. Συχνά ήταν επίσης απαραίτητο εργαλείο για την επικοινωνία με αγαπημένα πρόσωπα, για να γιορτάσουν, να μνημονεύσουν, να ενημερωθούν για την υγεία και τις υπηρεσίες.

Η ψηφιακή συνδεσιμότητα και η συχνή χρήση του διαδικτύου ήταν απαραίτητες όχι μόνο σε επαγγελματικό πλαίσιο, αλλά "όλοι και όλες" έπρεπε να μπορούν να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και να ενσωματώνονται στην ψηφιακή εποχή. Έγινε σαφές ότι η "ψηφιακή επανάσταση" - η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση - δεν είχε ιστορικά προηγούμενα και εξελισσόταν με εκθετικό και όχι γραμμικό τρόπο. Η ψηφιοποίηση ήταν στην κορυφή της ατζέντας του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ για το 2020¹. Κυβερνήσεις, εταιρείες τηλεπικοινωνιών και τεχνολογίας από όλο τον κόσμο συνεργάστηκαν για να δρομολογήσουν άμεσα μέτρα που θα βοηθήσουν τις χώρες να παραμείνουν συνδεδεμένες.² Οι διεθνείς οργανισμοί ζήτησαν την επιτάχυνση της συνεργασίας του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα για να ανταποκριθούν από κοινού στις πρωτοφανείς κρίσεις στον τομέα της υγείας και της οικονομίας, ώστε να διασφαλιστεί ότι τα δίκτυα είναι καλά εξοπλισμένα για να αντιμετωπίσουν την αύξηση της ψηφιακής κίνησης, να βοηθήσουν τις χώρες να διασφαλίσουν μελλοντικά τις ψηφιακές τους δυνατότητες και υποδομές και να εξασφαλίσουν την πρόσβαση σε ψηφιακές υπηρεσίες για όλους.³ Σε όλα τα πολιτικά επίπεδα, οι κυβερνήσεις γνώριζαν ότι έπρεπε να αναλάβουν την ευθύνη για την ανάπτυξη ψηφιακών στρατηγικών και πολιτικών για την αντιμετώπιση των πλεονεκτημάτων και των προκλήσεων του ψηφιακού μετασχηματισμού των κοινωνιών μας. Ένας μετασχηματισμός με επίκεντρο τον άνθρωπο, βασισμένος στα θεμελιώδη

¹ Fan Z. και Xiao Y. (2020).

² Griffin W. και O'Halloran D. (2019).

³ Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (2020), *Κοινό σχέδιο δράσης για την ψηφιακή ανάπτυξη και πρόσκληση για δράση COVID-19 Αντιμετώπιση κρίσεων*.

δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αξίες που αποτελούν τη βάση των δημοκρατικών κοινωνιών μας, πρέπει να διασφαλίσει μια αξιοπρεπή ψηφιακή ένταξη όλων στην ψηφιακή εποχή.

Πρόσβαση στο διαδίκτυο: προτεραιότητα στις αγροτικές περιοχές

"Οι αγροτικές περιοχές της Ισπανίας υποφέρουν εδώ και χρόνια από το σοβαρό πρόβλημα της ερήμωσης", λέει η Δρ Carmen Quintanilla, πρόεδρος της Afammer, μιας μη κυβερνητικής οργάνωσης οικογενειών και γυναικών στο αγροτικό περιβάλλον. «Λόγω της έλλειψης υποδομών και υπηρεσιών, πολλοί νέοι εγκαταλείπουν τα χωριά τους αναζητώντας πιο αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης. Οι

μικρότερες κοινότητες μας γερνούν και οι ηλικιωμένοι αισθάνονται όλο και περισσότερο μόνοι και εγκαταλελειμμένοι. Η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών για να διασφαλιστεί ότι οι ηλικιωμένοι θα επωφεληθούν πλήρως από τις δυνατότητές τους είναι απαραίτητη. Πρέπει να σπάσουμε το ψηφιακό ηλικιακό χάσμα από το οποίο υποφέρουν οι ηλικιωμένες γενιές μας».

Ως εκ τούτου, η Ένωση Οικογενειών και Γυναικών του Αγροτικού Περιβάλλοντος (Afammer) ανέπτυξε το πρόγραμμα "Ψηφιακός φωτισμός για τις αγροτικές περιοχές", με το οποίο οι ηλικιωμένοι έμαθαν να χρησιμοποιούν βασικές πτυχές του διαδικτύου για να επικοινωνούν, να ενημερώνονται, ακόμη και να κάνουν αγορές. Το πρόγραμμα "Connect in Rural", θα διασφαλίσει ότι υπηρεσίες όπως οι ηλεκτρονικές τραπεζικές υπηρεσίες ή η αίτηση για ιατρικό ραντεβού είναι καθημερινές εργασίες που κάθε ηλικιωμένο άτομο στις αγροτικές περιοχές μπορεί να εκτελέσει αυτόνομα.

"Οφείλουμε τα πάντα στις παλαιότερες γενιές. Δεν θέλουμε να τις αφήσουμε πίσω. Βασιζόμαστε στην κοινωνία των πολιτών, τις επιχειρήσεις και τις κυβερνήσεις για να τις υποστηρίξουμε. Δεν είναι μόνο υποχρέωσή μας, αλλά και το σήμα κατατεθέν μιας καλύτερης κοινωνίας" καταλήγει η πρόεδρος Carmen Quintanilla.

(Ciudad Real, 14 Μαρτίου 2022)

Ευάλωτες ομάδες και ψηφιακά χάσματα

Η αυξημένη χρήση των ψηφιακών εργαλείων κατέδειξε τις ευκαιρίες που προσφέρει η ψηφιοποίηση, ενώ παράλληλα εξέθεσε την ευπάθεια των κοινωνιών μας σε νέες ψηφιακές ανισότητες. Κατά τη διάρκεια της κρίσης COVID-19, τα ψηφιακά χάσματα -τα χάσματα μεταξύ των ατόμων που έχουν επαρκείς γνώσεις και πρόσβαση στην ψηφιακή τεχνολογία και εκείνων που δεν έχουν ή έχουν λιγότερη πρόσβαση- διευρύνονταν. Εμφανίζονται άνισα σε όλες τις κοινωνίες με βάση το φύλο, τη γεωγραφική θέση, το εισόδημα του νοικοκυριού και την ηλικία. Το παγκόσμιο ψηφιακό χάσμα αναδεικνύεται ως ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα του 21ου αιώνα για την παγκόσμια ισότητα. Περισσότερο από το ένα τρίτο του παγκόσμιου πληθυσμού δεν χρησιμοποιεί το διαδίκτυο. Οι περισσότεροι από αυτούς που δεν είναι συνδεδεμένοι ζουν σε αναπτυσσόμενες χώρες και η Αφρική είναι η ήπειρος με τη χαμηλότερη συμμετοχή στον ψηφιακό μετασχηματισμό. Σε όλες τις χώρες, η εξειδικευμένη χρήση του διαδικτύου αποτέλεσε μεγάλη πρόκληση για τα παιδιά και τους

φοιτητές που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες στα σχολεία και τα πανεπιστήμια, για τις οικογένειες που ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές, για τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα, για τους ηλικιωμένους που δεν απέκτησαν ποτέ ψηφιακό γραμματισμό.

Το γεγονός ότι η ηλικία αποτελεί επίσης λόγο για διαφορές που σχετίζονται με τη χρήση του διαδικτύου ήταν οδυνηρά ορατό κατά τη διάρκεια των περιόδων καραντίνας και φυσικής αποστασιοποίησης. Σε όλο τον κόσμο, από το Ροβανιέμι μέχρι το Κέιπ Τάουν, οι ηλικιωμένοι παραπονέθηκαν για την έλλειψη κοινωνικών δεσμών με την οικογένεια και τους φίλους τους, για τις ανάγκες τους σε ικανότητες και δεξιότητες για την επιτυχή πρόσβαση σε ψηφιακές πληροφορίες ή υπηρεσίες.

Φυσικά, οι ηλικιωμένοι ως ομάδα δεν είναι μονολιθικοί όσον αφορά τη χρήση του διαδικτύου. Εντός του πληθυσμού των ηλικιωμένων, τα ποσοστά υιοθέτησης του διαδικτύου διαφέρουν ανάλογα με την εθνικότητα, την εκπαίδευση και το εισόδημα. Ωστόσο, σε κάθε δημογραφική υποκατηγορία, οι ηλικιωμένοι έχουν χαμηλότερα ποσοστά χρήσης του διαδικτύου από τους νεότερους.⁴ Βρίσκονται στην αρνητική πλευρά του ψηφιακού χάσματος, καθώς η έννοια αυτή όχι μόνο προσδιορίζει ποιος χρησιμοποιεί το διαδίκτυο και ποιος όχι, αλλά μετρά επίσης τις διαβαθμίσεις του ψηφιακού αποκλεισμού. Καθώς το διαδίκτυο ενσωματώνεται όλο και περισσότερο στην καθημερινή ζωή, τα άτομα που δεν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο είναι όλο και πιο πιθανό να βρεθούν σε ολοένα και μεγαλύτερο αποκλεισμό και μειονεκτική θέση.

Η βιβλιογραφία αποδίδει το ψηφιακό χάσμα που πλήττει τους ηλικιωμένους σε εσωτερικά χαρακτηριστικά των ηλικιωμένων, όπως τα χαμηλότερα επίπεδα γνώσης των ηλεκτρονικών υπολογιστών, η τεchnοφοβία, η έλλειψη αντίληψης της χρησιμότητας καθώς και τα σωματικά και γνωστικά ελλείμματα. Ωστόσο, σίγουρα είναι και η γήρανση ως είδος ρατσισμού που συμβάλλει στη χαμηλότερη χρήση του διαδικτύου από την γενιά των ηλικιωμένων.

Ο ηλικιακός ρατσισμός («ageism») ορίζεται ως μια μορφή διάκρισης και προκατάληψης, ένα στερεότυπο, απλώς και μόνο επειδή πρόκειται για ηλικιωμένους, περιθωριοποιώντας τους, αντιμετωπίζοντάς τους με ασέβεια και κάνοντάς τους να αισθάνονται ανεπιθύμητοι. Τα κινούμενα σχέδια, οι τηλεοπτικές και διαδικτυακές διαφημίσεις συχνά απεικονίζουν τους με αρνητικό τρόπο ως τεchnοφοβικούς, ξεχασιάρηδες, εξαρτημένους, παιδαριώδεις και χωρίς φύλο. Ο ηλικιακός ρατσισμός αποτελεί εμπόδιο στην ίση μεταχείριση των ηλικιωμένων και στην πλήρη απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους.⁵

⁴McDonough C. (2016).

⁵Butler R. N. (1969).

Η Dunja Mijatović, Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Συμβούλιο της Ευρώπης από το 2018, μίλησε για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, τα μέτρα εγκλεισμού και τους κινδύνους κοινωνικού αποκλεισμού.

"Τα μέτρα περιορισμού είναι απολύτως ζωτικής σημασίας και αναγκαία", δήλωσε στις 20 Μαρτίου 2020, αλλά προειδοποίησε για τον κίνδυνο επιδείνωσης του "ήδη φλέγοντος ζητήματος της κοινωνικής απομόνωσης των ηλικιωμένων", το οποίο έχει άμεσο αντίκτυπο στην κατάσταση της υγείας τους, συμπεριλαμβανομένης της ψυχικής τους υγείας. ...Η σημερινή κατάσταση φέρνει επίσης στο φως τις αδυναμίες των μεγάλων, ιδρυματικών χώρων για τη μακροχρόνια φροντίδα των ηλικιωμένων, όπου οι τελευταίοι είναι περιορισμένοι σε μικρούς χώρους.

Ακόμη και χωρίς την απειλή ενός θανατηφόρου ιού, τα ιδρύματα αυτά συχνά προκαλούν πολυάριθμες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένης της κακοποίησης και της κακομεταχείρισης, κυρίως λόγω της μη χρήσης μιας προσέγγισης βασισμένης στα ανθρώπινα δικαιώματα κατά το σχεδιασμό και την παροχή μακροχρόνιας φροντίδας και της χρόνιας έλλειψης πόρων".^A

^A Συμβούλιο της Ευρώπης (2020), Δήλωση: Οι ηλικιωμένοι χρειάζονται περισσότερη υποστήριξη από ποτέ στην εποχή της πανδημίας Covid-19, Στρασβούργο, διαθέσιμο στη

διεύθυνση: www.coe.int/en/web/commissioner/-/older-persons-need-more-support-than-ever-in-the-age-of-the-covid-19-pandemic, πρόσβαση στις 9 Μαΐου 2022.

Από το κανονιστικό πλαίσιο στην εφαρμογή

Η ψηφιακή ενσωμάτωση αποτελεί σήμερα κρίσιμη προϋπόθεση για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων συμμετοχής των ηλικιωμένων. Οι έννοιες της γήρανσης και της ερμηνείας των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων υπέστησαν μια ολόκληρη εξέλιξη κατά τις τελευταίες δεκαετίες, περνώντας από στάσεις προστασίας των ηλικιωμένων προς μια προσέγγιση από την σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που διασφαλίζει την ενεργό συμμετοχή όλων σε μια κοινωνία που αλλάζει συνεχώς.

Παγκόσμια προσοχή στη γήρανση των κοινωνιών

Η γήρανση, η δημογραφική αλλαγή και η γήρανση των κοινωνιών βρίσκονται στην ατζέντα των διεθνών οργανισμών και των κυβερνήσεων σε όλα τα επίπεδα εδώ και σχεδόν 50 χρόνια. Κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, το προσδόκιμο ζωής αυξήθηκε τόσο για τις γυναίκες όσο και για τους άνδρες. Το φαινόμενο της "γήρανσης των κοινωνιών" οφείλεται στον αυξανόμενο αριθμό ατόμων που φτάνουν σε προχωρημένη ηλικία και στη μείωση των γεννήσεων. Αυτές οι συνεχιζόμενες δημογραφικές αλλαγές παρουσίασαν ευκαιρίες και προκλήσεις για τη χάραξη πολιτικής και την οικοδόμηση της κοινωνίας σε όλα τα επίπεδα.

Επιστημονικές έρευνες ανέδειξαν μια μεταβαλλόμενη αυτοσυνειδησία στις μεγαλύτερες γενιές, η οποία διέψευσε πολλά στερεότυπα σχετικά με την αναπόφευκτη παρακμή λόγω ηλικίας. Εισήχθη μια αλλαγή σε ότι αφορά την παράθεση τυπικού παραδείγματος/προτύπου σχετικά με τη γήρανση: η έννοια της "επιτυχημένης γήρανσης" ταυτιζόταν όλο και περισσότερο με το λεγόμενο πρότυπο της "ενεργού γήρανσης". Η έννοια χρησιμοποιήθηκε σε πολιτικές στρατηγικές και απασχόλησε τις μεταπολεμικές κατηγορίες ανθρώπων της ίδιας ηλικίας, υγιείς και μορφωμένους- τους λεγόμενους

νεαρούς ηλικιωμένους (youngold) ή νέους ηλικιωμένους(newseniors) - που βαίνουν προς τη συνταξιοδότηση.

Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, με το **ψήφισμα 33/52 της 14ης Δεκεμβρίου 1978**, αναγνώρισε την ανάγκη να δοθεί παγκόσμια προσοχή στα σοβαρά προβλήματα της γενιάς των ηλικιωμένων, που αποτελεί ένα αυξανόμενο τμήμα του παγκόσμιου πληθυσμού, και αποφάσισε να οργανώσει μια **Παγκόσμια Συνέλευση για τη Γήρανση** σε συνεννόηση με τα κράτη μέλη, τους εξειδικευμένους οργανισμούς και τις ενδιαφερόμενες οργανώσεις, όπως η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ) και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ). Αυτή πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη το 1982 και προοριζόταν να αποτελέσει ένα φόρουμ για την έναρξη ενός διεθνούς προγράμματος δράσης με στόχο την εξασφάλιση οικονομικής και κοινωνικής ασφάλειας στους ηλικιωμένους, καθώς και ευκαιριών για συμβολή στην εθνική ανάπτυξη.

Το **Διεθνές Σχέδιο Δράσης της Βιέννης για τη Γήρανση** ήταν το πρώτο διεθνές εργαλείο για τη γήρανση, το οποίο αποτέλεσε τη βάση για τη διαμόρφωση πολιτικών και δράσεων. Περιελάμβανε συστάσεις για δράση που αφορούσαν την έρευνα, τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων, την κατάρτιση και την εκπαίδευση, καθώς και τους ακόλουθους τομείς: υγεία και διατροφή, προστασία των καταναλωτών, στέγαση και περιβάλλον, οικογένεια, κοινωνική πρόνοια, ασφάλεια εισοδήματος και απασχόληση και εκπαίδευση. Στόχος του Σχεδίου Δράσης ήταν η ενίσχυση των ικανοτήτων των κυβερνήσεων και της κοινωνίας των πολιτών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τη γήρανση του πληθυσμού και να αξιοποιήσουν τις αναπτυξιακές δυνατότητες και ανάγκες των ηλικιωμένων. Έγινε το φυτώριο για περαιτέρω σχέδια δράσης, νέους θεσμούς και στρατηγικές μέχρι σήμερα.

Οι Αρχές των Ηνωμένων Εθνών για τους Ηλικιωμένους οργανώνονται γύρω από τα ακόλουθα θέματα:

- Ανεξαρτησία
- Συμμετοχή
- Αυτοεκπλήρωση
- Αξιοπρέπεια
- Φροντίδα

Αντανακλούν την ανάγκη να βρεθεί ισορροπία μεταξύ της ένταξης των ηλικιωμένων στην κοινωνία και της αναγνώρισης των ειδικών αναγκών τους.

Εγκρίθηκε με το ψήφισμα 46/91 της Γενικής Συνέλευσης της 16ης Δεκεμβρίου 1991.^A

^A United Nations Principles for Older, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/olderpersons.pdf.

Μαζί με τις Αρχές του ΟΗΕ για τους Ηλικιωμένους, 1991, την **Πολιτική Διακήρυξη και το Διεθνές Σχέδιο Δράσης της Μαδρίτης για τη Γήρανση, 2002**, υιοθετήθηκαν τα πρώτα συγκεκριμένα διεθνή πρότυπα σχετικά με τους ηλικιωμένους, τη γήρανση και τις σχετικές πολιτικές.

Σύμφωνα με τις συμβάσεις, τις συστάσεις και τα ψηφίσματα άλλων εξειδικευμένων φορέων του ΟΗΕ, την υποχρέωση όλων των κρατών να σέβονται, να προστατεύουν και να εκπληρώνουν όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και με γνώμονα τον **Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών** και την **Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων**, υπήρχε ένα κανονιστικό πλαίσιο για την ανάπτυξη πολιτικών γήρανσης σε εθνικό επίπεδο. Αναπτύχθηκε περαιτέρω και

προσαρμόστηκε μέχρι σήμερα. Οι διεθνείς οργανισμοί δημιούργησαν τα κατάλληλα μέσα και ανταποκρίθηκαν στις αλλαγές και τις προκλήσεις στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους. Παρουσιάζουν και υποδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο δημιουργούνται, εφαρμόζονται ή αλλάζουν τα κανονιστικά πλαίσια.

Πρόσφατα ξεκίνησε η προώθηση ενός παγκόσμιου αγώνα κατά της γήρανσης, σε σχέση με την "Ομάδα Εργασίας Ανοικτού Τύπου για τη Γήρανση" (OEWG), η οποία συστάθηκε στις 21 Δεκεμβρίου 2010 από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (ψήφισμα 65/182). Η ομάδα εργασίας εξετάζει το υφιστάμενο διεθνές πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων και εντοπίζει πιθανά κενά και τον καλύτερο τρόπο αντιμετώπισής τους, μεταξύ άλλων εξετάζοντας τη σκοπιμότητα περαιτέρω μέσων και μέτρων, ανάλογα με την περίπτωση.⁶

Μια γενική επισκόπηση των ιδεών και των νομοθετικών πρωτοβουλιών του ΟΗΕ και άλλων διεθνών οργανισμών, όπως η ΕΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο ΠΟΥ, καθώς και ορισμένες αξιολογικές ερμηνείες εθνικών κυβερνήσεων και ΜΚΟ, έχει συγκεντρωθεί, αναλυθεί και εκδοθεί (2021) ως "Ενάντια στη γήρανση και προς την Ενεργό Κοινωνική Πολιτότητα των Ηλικιωμένων".⁷ Αν και η εστίαση είναι στην αξιολόγηση και το μέλλον του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη για την ανάπτυξη και τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων, την έκδοση απασχολεί σε βάθος η γενική ανάπτυξη των εννοιών της γήρανσης, της δημογραφικής αλλαγής και των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων. Καθώς οι συγγραφείς της έκδοσης "Ενάντια στη γήρανση και προς την Ενεργό Κοινωνική Πολιτότητα των Ηλικιωμένων" χρησιμοποίησαν ερωτηματολόγια με "ανοικτές" ερωτήσεις που στάλθηκαν σε κυβερνήσεις και θεσμούς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κατέστη δυνατή η αναζήτηση της επιρροής της πανδημίας COVID-19 και ειδικότερα της χρήσης και της ανάγκης της ψηφιακής τεχνολογίας για την εξασφάλιση της κοινωνικής ένταξης των ηλικιωμένων στην κοινωνία. Ενώ αρκετές χώρες ανέφεραν την πανδημία COVID-19 ως "αποκρυστάλλωση" των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ηλικιωμένοι στις εγκαταστάσεις μακροχρόνιας φροντίδας (LTCF), στις απαντήσεις από δύο χώρες, συγκεκριμένα τη Βουλγαρία και την Ουγγαρία, τονίζεται η ανάγκη προώθησης της ψηφιακής επικοινωνίας και καταπολέμησης του "ψηφιακού χάσματος".

Η πρόκληση να ανταπεξέλθουμε σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη κοινωνία

Μήπως όλα ξεκίνησαν με την ευαισθητοποίηση που υπήρξε κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 και τα διδάγματα που αντλήθηκαν σχετικά με την ψηφιοποίηση των κοινωνιών μας, ώστε να τονιστεί η ανάγκη για ψηφιακή ένταξη και MIL; Όχι, αν και ο αντίκτυπος της κρίσης COVID-19 δεν μπορεί ουδόλως να υπερεκτιμηθεί, με θεμελιώδεις δυναμικές που λειτουργούσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα και σταδιακές προσαρμογές να γίνονται ξαφνικά εξαιρετικά επείγουσες. Οι υπεύθυνες αντιδράσεις - τόσο πολιτικές όσο και κοινωνικές - δεν μπορούσαν να περιμένουν. Αυτό ισχύει σίγουρα για την επιτάχυνση των διαδικασιών διευκόλυνσης ώστε να μπορέσουν οι ηλικιωμένοι να συμμετάσχουν στον ψηφιακό μετασχηματισμό των κοινωνιών μας. Όπως αναφέρεται από το Συμβούλιο της Ευρώπης στη **Σύσταση CM/Rec (2014)2, της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων (19 Φεβρουαρίου 2014)**: τα υφιστάμενα διεθνή πρότυπα και κανονιστικά πλαίσια για

⁶Ηνωμένα Έθνη (2022), *12η σύνοδος της ομάδας εργασίας ανοικτού τύπου για τη γήρανση*.

⁷Doron I. και Quinn G. (2021).

τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να εφαρμοστούν και «πρέπει να καταβληθούν πρόσθετες προσπάθειες για την αξιολόγηση των κενών προστασίας...»⁸. Αυτό σημαίνει ότι οι γενικές στρατηγικές και οι πρωτοβουλίες ενσωμάτωσης είναι ιστορίες που δεν τελειώνουν ποτέ και είναι ανοιχτές στην ενσωμάτωση νέων πτυχών που θα ενσωματωθούν μόνιμα στη γενική στρατηγική.

Μελετώντας τις ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτικές αποφάσεις και κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την ψηφιακή ένταξη των ηλικιωμένων τα τελευταία χρόνια, παραθέτουμε ορισμένες σχετικές πτυχές:

- Το 2010 η ΕΕ δρομολόγησε την **"Ψηφιακή Ημερήσια Διάταξη για την Ευρώπη"**.⁹ Μία από τις δράσεις ήταν: "Ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού, των δεξιοτήτων και της ένταξης", όχι μόνο σε ότι αφορά την επαγγελματική κατάρτιση, την απασχολησιμότητα και την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και για την ένταξη όλων στην ψηφιακή εποχή. «Πρόκειται για την ενδυνάμωση και τη χειραφέτηση, για τη μάθηση, τη δημιουργία, τη συμμετοχή και την αυτοπεποίθηση και τη διάκριση στη χρήση των ψηφιακών μέσων», ανέφεραν οι συγγραφείς, «και για τη διεκπεραίωση καθημερινών εργασιών μέσω του διαδικτύου, από την υποβολή αίτησης για εργασία έως την πληρωμή φόρων ή την κράτηση εισιτηρίων...».
- Η Επιτροπή προώθησε διάφορα προγράμματα και πρωτοβουλίες επίσης για τους ηλικιωμένους, ηλικίας 65 έως 74 ετών, τα άτομα με χαμηλά εισοδήματα, τους ανέργους και τους λιγότερο μορφωμένους, με σκοπό να γεφυρωθεί το ψηφιακό χάσμα. Φαίνεται όμως ότι σε αυτή τη δεκαετία (2010-2020), η εντατική προώθηση μαθημάτων ΤΠΕ για την απόκτηση των απαιτούμενων ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων - όπως το αυστριακό πρόγραμμα "Ψηφιοποίηση για όλους" (Digitalisierung für Alle)¹⁰ - ήταν μάλλον εξαιρετική. Αυτό μπορεί επίσης να διαφανεί από τη γενική έκθεση και τις εκθέσεις ανά χώρα της Υπουργικής Διάσκεψης της UNECE για τη γήρανση με θέμα "Μια βιώσιμη κοινωνία για όλες τις ηλικίες/ Αξιοποιώντας τη δυνατότητα να ζούμε περισσότερο" (Λισαβόνα, Πορτογαλία, 21- 22 Σεπτεμβρίου 2017). Η διάσκεψη ολοκλήρωσε τον τρίτο κύκλο αναθεώρησης και αξιολόγησης (2012-2017) του Διεθνούς Σχεδίου Δράσης της Μαδρίτης για τη Γήρανση και της περιφερειακής στρατηγικής εφαρμογής του (MIPAA/RIS), αλλά ο ψηφιακός μετασχηματισμός της κοινωνίας και ο ψηφιακός γραμματισμός δεν αποτέλεσαν θέματα.¹¹ Η τέταρτη αναθεώρηση θα πραγματοποιηθεί στη Ρώμη, στις 16-17 Ιουνίου 2022.¹²

⁸ Συμβούλιο της Ευρώπης (2014): Το 2014, η Επιτροπή Υπουργών πρότεινε να αναληφθούν διάφορες πρωτοβουλίες για την εφαρμογή των υφιστάμενων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αρχών για τους ηλικιωμένους και ανέφερε ότι μετά από 5 χρόνια θα πρέπει να πραγματοποιηθεί αξιολόγηση. Όλες οι πληροφορίες που ελήφθησαν δημοσιεύτηκαν στην "Προώθηση εικόνων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων", οι 'νομικοί μηχανισμοί' που έχουν στηθεί σε διάφορα κράτη μέλη για την εγγύηση και την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων, καθώς και ένα ευρύ φάσμα καλών πρακτικών που σχετίζονται με αυτά τα δικαιώματα. Σε σχέση με την αρχή "Αυτονομία και συμμετοχή", η Πολωνία περιέγραψε ένα επιχειρησιακό πρόγραμμα "Ψηφιακή Πολωνία 2017 - 2020" με ειδικό προϋπολογισμό που δεσμεύεται για την προώθηση της ψηφιακής ένταξης των ηλικιωμένων ατόμων για την οργάνωση και ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων (χρήση του διαδικτύου και υπηρεσιών που σχετίζονται με το διαδίκτυο, όπως η εφαρμογή e-gov, instant messaging κ.λπ.) για άτομα άνω των 65 ετών, με προτεραιότητα στα άτομα που ζουν σε αγροτικές περιοχές.

⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010), *Ψηφιακή Ημερήσια Διάταξη για την Ευρώπη*.

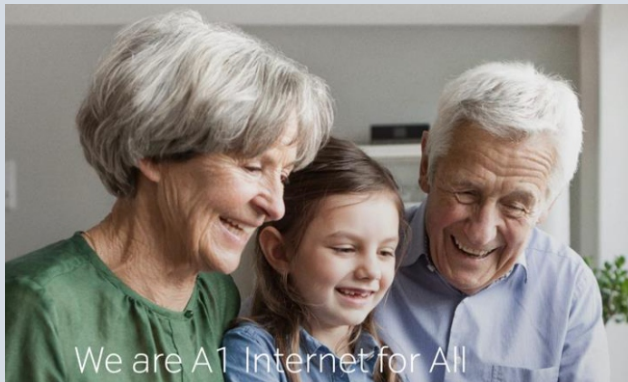
¹⁰ Χορηγείται από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Κοινωνικών Υποθέσεων, Υγείας, Φροντίδας και Προστασίας των Καταναλωτών και σε συνεργασία με το Αυστριακό Ινστιτούτο Εφαρμοσμένων Τηλεπικοινωνιών - και ξεκίνησε το 2018.

¹¹ UNECE (2017), *Υπουργική διάσκεψη για τη Γήρανση: Μια Βιώσιμη Κοινωνία για όλες τις Ηλικίες: Αξιοποιώντας τη δυνατότητα να ζούμε περισσότερο*.

¹² UNECE (n.d.), *Μόνιμη Ομάδα Εργασίας για τη Γήρανση*.

Τοπικές ομάδες ηλικιωμένων - κινητήριες δυνάμεις για τη διάδοση του ψηφιακού γραμματισμού

Από το 1995, η περιφερειακή οργάνωση του Österreichischer Seniorenbund (Αυστριακός Σύνδεσμος Ηλικιωμένων) ξεκίνησε τα "Μαθήματα Πληροφορικής και Διαδικτύου για ηλικιωμένους" στην πρωτεύουσα Βιέννη, τα οποία εξακολουθούν να διεξάγονται με επιτυχία. Κατά τις δεκαετίες μέχρι το 2010,

ακολούθησαν και άλλες περιφερειακές οργανώσεις της Seniorenbund, πρώτα το Σάλτσμπουργκ, η Άνω Αυστρία και η Κάτω Αυστρία, έτσι ώστε σήμερα και οι 9 περιφέρειες να προσφέρουν εκπαίδευση σε ηλικιωμένους για την απόκτηση ατομικών δεξιοτήτων στο διαδίκτυο. Εκείνη την εποχή, ο μεγαλύτερος πάροχος κινητής τηλεφωνίας και διαδικτύου A1 ανέλαβε τη χορηγία για τέτοιου είδους δραστηριότητες και παρείχε τεχνική υποστήριξη καθώς και εκπαιδευτικό υλικό στις τοπικές ομάδες Seniorenbund. Το 2011, η A1 ξεκίνησε το πρόγραμμα "A1 Internet for All" (Internet für alle) στο οποίο συμμετείχαν ενεργά οι εθνικές οργανώσεις ηλικιωμένων. Παράλληλα, η αυστριακή κυβέρνηση δημιούργησε το 2018 μια εθνική πρωτοβουλία "fit4internet", η οποία προσφέρει μαθήματα κατάρτισης για τη γενιά 60 και άνω, τα οποία οργανώνονται από κοινού με τις αυστριακές οργανώσεις ηλικιωμένων.^B

Heinz K. Becker, πρώην γενικός γραμματέας του Österreichischer Seniorenbund: το κίνητρο για τη δημιουργία πρωτοβουλιών για τη χρήση του διαδικτύου πριν από 25 χρόνια ήταν να ανοίξει ένα είδος "νέου παραθύρου στον κόσμο" για τη γενιά που δεν μπορούσε να αναπτύξει ψηφιακές δεξιότητες στην επαγγελματική της ζωή. Η πρωταρχική διαπίστωση ήταν ότι αυτές οι ικανότητες θα γίνονταν μια απαραίτητη πολιτιστική τεχνική, εξίσου σημαντική με τη γραφή και την ανάγνωση. Σήμερα αυτά τα μαθήματα κατάρτισης σε ψηφιακές δεξιότητες καλύπτουν περισσότερες από 4.000 τοπικές ομάδες ηλικιωμένων. Είναι η πολύ τοπική δομή των αυστριακών οργανώσεων ηλικιωμένων, τα μέλη τους σχεδόν σε κάθε μεγαλύτερο χωριό ή μικρότερη πόλη, που αποτελεί το υπόβαθρο που οι ηλικιωμένες γενιές της Αυστρίας είχαν μια μεγάλη ευκαιρία να αναπτύξουν και να βελτιώσουν τον ψηφιακό τους γραμματισμό τα τελευταία 30 χρόνια".

^A Haberfelner, A. (2018) We are A1 Internet for All, A1 Stories, διαθέσιμη διεύθυνση: www.a1stories.com/blog/we-are-a1-internet-for-all/, πρόσβαση στις 15 Μαΐου 2022.

^B Korosec, I. (n.d), Συνέντευξη: "Die Digitalisierung ist für uns alle so wichtig!", OSB, διαθέσιμη διεύθυνση: www.seniorenbund.at/wissenswertes/interview-die-digitalisierung-ist-fuer-uns-alle-so-wichtig, πρόσβαση στις 15 Μαΐου 2022.

- Λαμβάνοντας υπόψη τις τεράστιες αλλαγές που επέφερε η πανδημία COVID-19, σύμφωνα με τις προηγούμενες επιλογές και έχοντας επίγνωση της ανάγκης για επιτάχυνση των δράσεων, η ΕΕ δρομολόγησε πρόσφατα διάφορα νέα σχέδια. Ένα από αυτά είναι η **Ψηφιακή Πυξίδα για το 2030**.¹³ Μεταφράζει τις ψηφιακές φιλοδοξίες της ΕΕ για το 2030 σε συγκεκριμένους όρους. Περιστρέφεται γύρω από τέσσερις βασικούς πυλώνες: δεξιότητες, κυβέρνηση, υποδομές και επιχειρήσεις. Ο πρώτος πυλώνας - ένας ψηφιακά καταρτισμένος πληθυσμός - προωθεί τον στόχο για βασικές ψηφιακές δεξιότητες, ώστε τουλάχιστον το 80% του πληθυσμού να διαθέτει βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Δεν περιλαμβάνονται στόχοι και

¹³Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Ψηφιακή Πυξίδα 2030: η ευρωπαϊκή πορεία για την Ψηφιακή Δεκαετία*.

δράσεις που επικεντρώνονται άμεσα στους ηλικιωμένους. Εναπόκειται στα κράτη μέλη να υλοποιήσουν τους στόχους, με την οικονομική υποστήριξη της ΕΕ.

Οι ακόλουθες επισημανθείσες πτυχές επικεντρώνονται με μεγαλύτερη σαφήνεια σε μια συνολική στρατηγική δημογραφικών αλλαγών και στη σημασία της ψηφιακής ένταξης των ηλικιωμένων:

- Ο διορισμός της Dubravka Šuica ως αντιπροέδρου της Επιτροπής αρμόδιας για τη δημογραφία και τη δημοκρατία,¹⁴ η απόφαση να ενσωματωθούν οι πολιτικές γήρανσης σε όλους τους τομείς πολιτικής και η εισαγωγή μιας "προσέγγισης του κύκλου ζωής", η οποία δείχνει πώς οι εμπειρίες της παιδικής ηλικίας και οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες που συσσωρεύονται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου συνεχίζονται και στην τρίτη ηλικία, αποτελούν σημαντικά δομικά στοιχεία για μια κοινή πολιτική που θα αντιμετωπίζει τις πολλές προκλήσεις της δημογραφικής αλλαγής, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές και τις δυσκολίες μεταξύ και εντός των περιφερειών.

Dubravka Šuica, Αντιπρόεδρος για τη Δημοκρατία και τη Δημογραφία στην Επιτροπή της ΕΕ (2019-2024) σε κεντρική ομιλία με θέμα "Η Διάσκεψη για το μέλλον της Ευρώπης και προκλήσεις και ευκαιρίες της γήρανσης στην Ευρώπη" που συνδιοργανώνεται από το Πανεπιστήμιο του Μάρμπουργκ και τη Δημοκρατία της Σλοβενίας, η οποία ασκεί την Προεδρία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (29 Νοεμβρίου 2021): "Από τη στιγμή που γεννιόμαστε, γεννάμε. Είναι σημαντικό να προωθήσουμε την κατανόηση, την αλληλεγγύη και την υπευθυνότητα, αλλά και την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ των γενεών. Χτίζοντας ένα εποικοδομητικό αφήγημα γύρω από τη δημογραφική αλλαγή και τη γήρανση, ενισχύουμε τις κοινότητές μας και τη δημοκρατία μας, καθιστώντας τες ικανές για το μέλλον... Σταπλάισια του ρόλου μου, εστιάζω σε ολόκληρο τον κύκλο ζωής, από τα δικαιώματα των παιδιών έως εκείνα των ηλικιωμένων. Η γήρανση δεν είναι μόνο θέμα των ηλικιωμένων. Όλοι επηρεάζονται άμεσα από την προοπτική μιας μεγαλύτερης διάρκειας ζωής, συμπεριλαμβανομένων των νέων. Η γήρανση δημιουργεί τόσο προκλήσεις όσο και ευκαιρίες για τις οικονομίες μας, την κοινωνία μας και τη δημοκρατία μας".^A

^A ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/suica/announcements/vice-president-suica-delivers-keynote-speech-videoconference-event-conference-future-europe-and_en

- Τα πιο σημαντικά ήταν τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου της ΕΕ "Ανθρώπινα δικαιώματα, συμμετοχή και ευημερία των ηλικιωμένων στην εποχή της ψηφιοποίησης" (12 Οκτωβρίου 2020)¹⁵ και τα Συμπεράσματα της Τριμερούς Προεδρίας: Διακήρυξη του Τρίο για την ενεργό γήρανση: Η Γερμανία, η Πορτογαλία και η Σλοβενία, τα κράτη μέλη που ασκούν την προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη 18μηνη περίοδο από τον Ιούλιο του 2020 έως τον Δεκέμβριο του 2021. Τα εν λόγω συμπεράσματα του Συμβουλίου της ΕΕ, που εκδόθηκαν το φθινόπωρο του 2020 ως απάντηση στο πρώτο κύμα του COVID-19,

¹⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή (n.d), *Dubravka Šuica*.

¹⁵Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020), *Βελτίωση της ευημερίας των ηλικιωμένων στην εποχή της ψηφιοποίησης: Το Συμβούλιο εγκρίνει συμπεράσματα*.

αναφέρουν ότι οι ηλικιωμένοι υποφέρουν, τόσο από τον ιό όσο και από τους κοινωνικούς περιορισμούς, και χαιρετίζουν τη στροφή της ΕΕ προς την υιοθέτηση μιας προσέγγισης με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα στις πολιτικές γήρανσης, καθώς και μια σημαντική ώθηση προς τα κράτη μέλη όσον αφορά τις πολιτικές γήρανσης γενικά και την ψηφιακή ένταξη των ηλικιωμένων. Αυτά τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της ΕΕ είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα αν τα δούμε στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό τους πλαίσιο και όχι σαν να "έτυχε" να πέσουν από τον ουρανό ή να γράφτηκαν σε ένα γραφείο των Βρυξελλών. Παρόλο που δεν μπορούμε να προβούμε σε μια εις βάθος ανάλυση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων - η οποία σίγουρα αξίζει να γίνει - θα αναφέρουμε μόνο μερικές πτυχές:

Η υποβολή εκθέσεων από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση βασίζεται σε απόφαση της γερμανικής Βουλής το 1994. Μία φορά σε κάθε νομοθετική περίοδο επιλέγεται ένα άλλο θέμα και οι εκθέσεις συντάσσονται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες. Αυτή τη φορά ήταν η ψηφιοποίηση. Πιο πρόσφατα, τον Αύγουστο του 2020, ενώ η Γερμανία είχε την προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ, η BAGSO δημοσίευσε μια δήλωση¹⁶ σχετικά με την "όγδοη κυβερνητική έκθεση για τους ηλικιωμένους"¹⁷, με επίκεντρο τους ηλικιωμένους και την ψηφιοποίηση. Μεταξύ των σχολίων και των επικρίσεων της, η BAGSO ανέφερε ότι "εκφράζει τη λύπη της για το γεγονός ότι το θέμα της ψηφιακής εκπαίδευσης και της ανάπτυξης δεξιοτήτων δεν τυγχάνει της δέουσας προσοχής στην όγδοη κυβερνητική έκθεση για τους ηλικιωμένους, παρόλο που η προώθηση του τεχνολογικού και του μιντιακού γραμματισμού αποτελεί βασική προϋπόθεση για να διευκολυνθεί η πρόσβαση των ηλικιωμένων στις ψηφιακές ευκαιρίες και να μπορέσουν να κάνουν συνειδητές επιλογές για τον τρόπο χρήσης τους".¹⁸

Η BAGSO (*Bundesarbeitsgemeinschaft der Seniorenorganisationen*), η γερμανική εθνική ένωση οργανώσεων ηλικιωμένων, είναι μια οργάνωση-ομπρέλα περίπου 120 οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και έχει εδώ και αρκετά χρόνια επίγνωση της σημασίας των πρωτοβουλιών για τη βελτίωση της ψηφιακής ένταξης όλων και των ηλικιωμένων. Το 2017, η BAGSO δημοσίευσε ένα έγγραφο θέσεων με τίτλο "Οι ηλικιωμένοι σε έναν ψηφιακό κόσμο". Η έμφαση δόθηκε στην ενσωμάτωση της χρήσης του διαδικτύου στην καθημερινή ζωή των ηλικιωμένων. Εντόπισε πιθανά εμπόδια και τα απαιτούμενα μέτρα για την ενεργοποίηση των θετικών ευκαιριών που προσφέρει ένα διαδίκτυο προσβάσιμο και ασφαλές για όλους.

Οι επιπτώσεις της διαδικασίας ψηφιοποίησης στη ζωή της τρίτης ηλικίας είναι ορατές στους τομείς της στέγασης, της φροντίδας, της κινητικότητας και της υγείας, καθώς και στη δημιουργία κοινωνικών χώρων. Μια Επιτροπή Εμπειρογνομόνων προσδιόρισε τις ψηφιακές τεχνολογίες που αφορούν όλους αυτούς τους τομείς της ζωής, ξεχώρισε τις αναδυόμενες νέες εξελίξεις και αξιολόγησε τον τρόπο με τον οποίο οι εξελίξεις αυτές επηρεάζουν τη ζωή στην τρίτη ηλικία. Τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεων τους μπορείτε να τα δείτε στην προαναφερθείσα έκθεση. Καθώς η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων παρουσίασε την έκθεση ήδη τον Ιανουάριο του 2020, οι επιπτώσεις της κρίσης COVID-19 δεν ελήφθησαν υπόψη. Ειδικότερα, η ανάγκη για ψηφιακή σύνδεση, σε καταστάσεις κοινωνικής απομόνωσης και εγκλεισμού επρόκειτο να έρθει στο προσκήνιο από τον Μάρτιο του 2020 και μετά. Παρ' όλα αυτά, η επιρροή αυτής της έκθεσης, οι συζητήσεις και των παρουσιάσεις γύρω από τη σύμπτωση με την πανδημική κρίση και την ευθύνη της

¹⁶BAGSO (2020), *Ηλικιωμένοι και ψηφιοποίηση*.

¹⁷Bundesministerium für familie senioren frauen und jugend (2020), *Achter Altersbericht - Ältere Menschen und Digitalisierung*.

¹⁸BAGSO (2020), *Ηλικιωμένοι και ψηφιοποίηση*.

γερμανικής κυβέρνησης, που ασκεί την προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ, ήταν σίγουρα σημαντική για την περαιτέρω εξέλιξη του οράματος σχετικά με τους "ηλικιωμένους και την ψηφιοποίηση" στη Γερμανία και στην Ευρώπη.^B

^A BAGSO (2019), *Older people in a digital world*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.bagso.de/fileadmin/user_upload/bagso/06_Veroeffentlichungen/2020/BAGSO_Position_Paper_Older_persons_in_a_digital_world.pdf, πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022.

^B AGE Platform Europe (2020), *Strengthening Older People's Rights in Times of Digitalisation - Lessons learned from COVID-19 - Joint German Ministry-AGE-BAGSO online conference*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.age-platform.eu/event/strengthening-older-people-s-rights-times-digitalisation---lessons-learned-covid-19, πρόσβαση 18 Απριλίου 2022.

Παρακάτω παραθέτουμε ορισμένες σχετικές πρωτοβουλίες που υποστηρίζονται από τη γερμανική κυβέρνηση, από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικογένειας, Τρίτης Ηλικίας, Γυναικών και Νεολαίας (BMFSFJ):

- Το έργο "*Digitaler Engel - sicher, praktisch, hilfsbereit*" (Ψηφιακός Άγγελος - ασφαλής, χρήσιμος, βοηθητικός)¹⁹ και το σημείο εξυπηρέτησης "*Digitalisierung und Bildung für ältere Menschen*" (Ψηφιοποίηση και εκπαίδευση για ηλικιωμένους), στοχεύει στην προώθηση της ενεργού συμμετοχής των ηλικιωμένων στην κοινωνία μας και στην παροχή της δυνατότητας να ζήσουν μια αυτοκαθοριζόμενη ζωή σε μια ολοένα και περισσότερο ψηφιοποιημένη κοινωνία.
- Το λεωφορείο της κινητής ομάδας συμβούλων - "*Digitaler Engel*" (Ψηφιακοί Άγγελοι) περιόδευσε σε όλη τη Γερμανία - αν και περιορισμένα κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 - για να παρέχει στους ηλικιωμένους προσωπική, πραγματική και επιτόπια υποστήριξη ώστε να είναι ικανοί να χρησιμοποιούν τις ψηφιακές υπηρεσίες.²⁰ Οι προσωπικές συνομιλίες βοηθούν στην παρουσίαση των ψηφιακών υπηρεσιών, στην απάντηση συγκεκριμένων ερωτήσεων και στη μείωση των φόβων. Οι "Ψηφιακοί Άγγελοι" συνεργάζονται στενά με τις υπάρχουσες τοπικές δομές, όπως τα *Mehrgenerationenhäuser* (κέντρα πολλαπλών γενεών) και τα *Seniorenbüros* (γραφεία ηλικιωμένων). Οι αγροτικές περιοχές παραμένουν στο επίκεντρό τους.
- Εδώ και αρκετά χρόνια, η BAGSO υποστηρίζει ότι τα άτομα που βρίσκονται στη μετα-επαγγελματική φάση της ζωής τους πρέπει να υποστηρίζονται δομικά και οικονομικά στην απόκτηση δεξιοτήτων ψηφιακού γραμματισμού, όπως οι νέοι και οι φοιτητές. Το 2021 δρομολογήθηκε το "*Digitalpakt Alter*" (Ψηφιακό Σύμφωνο για Ηλικιωμένους). Δημιουργήθηκαν περίπου 100 "Erfahrungsorten" και περισσότεροι από 6 000 ηλικιωμένοι μπόρεσαν να διευρύνουν τις ψηφιακές τους ικανότητες.²¹

¹⁹Digitaler Engel (n.d.), *Über das Projekt*.

²⁰Bundesministerium für familie senioren frauen und jugend (2019), "*Digitaler Engel*" startet Deutschlandtour.

²¹DigitalPakt Alter, (n.d.), *Über uns*.

"Η πανδημία του κορονοϊού έκανε το θέμα πιο επίκαιρο από ποτέ. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου κοινωνικής αποστασιοποίησης και περιορισμών στις εξόδους, πολλοί ηλικιωμένοι έχουν μάθει να αναγνωρίζουν τις ευκαιρίες που προσφέρουν οι ψηφιακές τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφόρησης και τις χρησιμοποιούν περισσότερο από ποτέ. Αρκεί να σκεφτεί κανείς, για παράδειγμα, όλες τις βιντεοκλήσεις που πραγματοποιούνται με μέλη της οικογένειας, όλες τις ψηφιακές πλατφόρμες γειτονιάς που δημιουργήθηκαν για την οργάνωση της αμοιβαίας βοήθειας και υποστήριξης και όλα τα ραντεβού με γιατρούς που πραγματοποιούνται πλέον όλο και περισσότερο μέσω βιντεοκλήσεων. Η πανδημία κατέστησε ωστόσο επίσης σαφές ότι δεν διαθέτουν όλοι οι ηλικιωμένοι την υποδομή που απαιτείται για την ψηφιακή συμμετοχή τους στην κοινωνία. Πολύ συχνά στερούνται όχι μόνο των απαραίτητων γνώσεων, αλλά και των οικονομικών μέσων για την αγορά ψηφιακού εξοπλισμού".^A

Dr. Franziska Giffey, Ομοσπονδιακή Υπουργός Οικογενειακών Υποθέσεων, Τρίτης Ηλικίας, Γυναικών και Νεολαίας, Πρόλογος, Όγδοη Έκθεση για τους Ηλικιωμένους, Ηλικιωμένοι και Ψηφιοποίηση.

^ABundesministerium für familie senioren frauen und jugend (2020), *Older People and Digitization*, διαθέσιμη διεύθυνση: www.bmfsfj.de/resource/blob/159708/ed36ad230d6038b9f0a439fb03ddf35b/achter-altersbericht-kurzfassung-englisch-data.pdf, πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022.

Ψηφιακή ισότητα για όλους: μια κοινή παγκόσμια προοπτική

Στις 14 Δεκεμβρίου 1990, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών (με την απόφαση 45/106) όρισε την **1η Οκτωβρίου** ως **Διεθνή Ημέρα των Ηλικιωμένων (UNIDOP)**. Με θέμα "Ψηφιακή ισότητα για όλους" για την έκδοση του 2021,²² η UNIDOP εξέφρασε την ανάγκη για πρόσβαση και ουσιαστική συμμετοχή στον ψηφιακό κόσμο για όλους και για την ηλικιωμένη γενιά. Σύμφωνα με την UNECE²³ απαιτείται δράση για:

- Την εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες που απαιτούν την ψηφιακή τεχνολογία, μέσω συμμετοχικού σχεδιασμού και πολιτικών πρωτοβουλιών που καθιστούν τις υπηρεσίες διαδικτύου, όπως η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, η ηλεκτρονική τραπεζική, το ηλεκτρονικό εμπόριο, η ηλεκτρονική μάθηση και οι υπηρεσίες τηλε-υγείας, διαθέσιμες, προσιτές, οικονομικά προσιτές και φιλικές προς το χρήστη, διατηρώντας παράλληλα τη συνεχή πρόσβαση εκτός σύνδεσης.
- Την ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού για τη μείωση του χάσματος ψηφιακών δεξιοτήτων με την παροχή κατάρτισης για την ασφαλή και αξιόπιστη πλοήγηση σε ψηφιακά περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένων ευκαιριών διαγενεακής και ομότιμης μάθησης, καθώς και μέτρων που αντιμετωπίζουν τον ηλικιακό ρατσισμό, με σκοπό την ενθάρρυνση της ψηφιακής δέσμευσης των ηλικιωμένων.

²²UNDESA DISD (2021), *Ψηφιακή ισότητα για όλες τις ηλικίες - Διεθνή Ημέρα των Ηνωμένων Εθνών για τους ηλικιωμένους 2021 (UNIDOP)*.

²³Ομάδα εργασίας της UNECE για τη γήρανση (2021), *Η γήρανση στην ψηφιακή εποχή*.

- Αξιοποίηση του δυναμικού των ψηφιακών τεχνολογιών για την ενεργό και υγιή γήρανση, την ευημερία και την ενδυνάμωση των ηλικιωμένων, μεταξύ άλλων μέσω των ψηφιακών επικοινωνιών που μπορούν να μειώσουν τη μοναξιά και την κοινωνική απομόνωση, και των ψηφιακών τεχνολογιών που μπορούν να προωθήσουν ευκαιρίες για ανεξάρτητη διαβίωση σε προχωρημένη ηλικία.
- Διασφάλιση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων στην ψηφιακή εποχή με τη δημιουργία ηθικών, διαφανών και ασφαλών ψηφιακών περιβαλλόντων και υπηρεσιών μέσω πολιτικών που προστατεύουν την αξιοπρέπεια, την αυτονομία και την ιδιωτική ζωή, καθώς και την ελεύθερη και ενημερωμένη συναίνεση για τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας.

Αυτό σημαίνει ότι ο ψηφιακός γραμματισμός αποτελεί σημαντική πτυχή της διασφάλισης της ψηφιακής ένταξης των ηλικιωμένων, αλλά ότι οι προϋποθέσεις και τα αναμενόμενα αποτελέσματα της κατάρτισης για την απόκτηση ψηφιακού γραμματισμού αποτελούν μέρος του ευρύτερου περιβάλλοντος διαβίωσης. Επιπλέον, η απόκτηση ψηφιακού γραμματισμού απαιτεί τη λήψη διαφόρων πολιτικών μέτρων από τους πολιτικούς φορείς λήψης αποφάσεων. Η μείωση του ψηφιακού ηλικιακού χάσματος, η αύξηση της ψηφιακής ένταξης και η ενεργός συμμετοχή των ηλικιωμένων εξαρτώνται από τον σεβασμό και τον ρόλο που αποδίδεται στους ηλικιωμένους στην κοινωνία όπου ανήκουν. Ο ψηφιακός γραμματισμός θα πρέπει να θεωρείται ως μία από τις σημαντικότερες πολιτιστικές ανάγκες, όπως ακριβώς η ανάγνωση και η γραφή, ανοίγοντας ένα παράθυρο στον κόσμο, στη γνώση και την πληροφόρηση, καθώς και στον πολιτισμό και την ψυχαγωγία, ανάλογα με τα ατομικά ενδιαφέροντα και τις ανάγκες κάθε πολίτη. Επιπλέον, ο ψηφιακός γραμματισμός αποτελεί κλειδί για την κριτική κατανόηση των μέσων ενημέρωσης και της πληροφόρησης και για τη συμμετοχή σε ψηφιακές κοινωνικές και πολιτικές πλατφόρμες. Αποτελεί μοχλό για την ψηφιακή συμμετοχή στη δημοκρατία.

Γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης και στην πληροφόρηση: το κλειδί για τη συμμετοχή στην ψηφιακή εποχή

Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για ψηφιακή παιδεία στα μέσα ενημέρωσης και την πληροφόρηση (MIL) οδήγησε ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα σε ενθαρρυντικές πρωτοβουλίες. Με στόχο τη βελτιστοποίηση της ψηφιακής επάρκειας όλων των πληθυσμιακών ομάδων, κυβερνήσεις, υπηρεσίες διαδικτύου, σχολεία, κάθε είδους ομάδες της κοινωνίας των πολιτών δημιούργησαν πρωτοβουλίες για διάφορες πληθυσμιακές ομάδες (φοιτητές, εκπαιδευτικούς, επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης, της πληροφόρησης, της παραγωγής και της διοίκησης...), τονίζοντας συχνά την αρχή της "ψηφιακής ένταξης για όλους". Ωστόσο, στις έρευνες και τις στρατηγικές σχετικά με την ψηφιακή ένταξη και την ανάπτυξη ψηφιακών ικανοτήτων, οι ηλικιωμένοι ως ομάδα αποκλείονται τακτικά. Καθώς όλο και περισσότερες υπηρεσίες διατίθενται στο διαδίκτυο, οι ηλικιωμένοι χρειάζονται MIL και αναμένεται να έχουν τις απαραίτητες δεξιότητες για να λειτουργήσουν σε ένα ψηφιακά μετασχηματισμένο περιβάλλον. Αν δεν το κάνουν, κινδυνεύουν να αποκλειστούν. Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε αυτή τη θέση των ηλικιωμένων και πώς μπορούμε να καλύψουμε αυτή την ανάγκη;

Χρήση του διαδικτύου από τους ηλικιωμένους

Αν και η ηλικία είναι μια κατηγορία που χρησιμοποιείται συχνά σε όλα τα είδη ερευνών, δεν γνωρίζουμε πολλά για τη χρήση του διαδικτύου από τους ηλικιωμένους. Τουλάχιστον όχι για τους ηλικιωμένους άνω των 74 ετών. Ο λόγος είναι ότι στις έρευνες που απευθύνονται σε "όλες τις ηλικιακές ομάδες", η "γηραιότερη" ηλικιακή ομάδα της ερευνητικής ομάδας είναι συνήθως η ηλικιακή ομάδα 65-74 ετών. Αυτό συνέβη και πρόσφατα στην έρευνα "Διαμορφώνοντας το Ψηφιακό Μέλλον της Ευρώπης" με λεπτομερείς θεματικές και ειδικές ανά χώρα αναλύσεις, αλλά πάντα για και εντός των ερευνητικών ομάδων των 16-74 ετών.²⁴ Δεν αποτελεί παράλειψη η μη συμπερίληψη των άνω των 74 ετών; Όταν οι ερευνητές αναζητούν πληροφορίες σχετικά με τις στάσεις και τη συμπεριφορά "ολόκληρου του πληθυσμού" και παρουσιάζουν τα αποτελέσματά τους ως προς "τον" πληθυσμό, "όλες τις ηλικιακές ομάδες", "ψηφιακή ένταξη όλων" κ.λπ., μπορούν να αγνοηθούν οι άνθρωποι άνω των 74 ετών;

Φυσικά, καλωσορίζουμε και εκτιμούμε την έρευνα για τις νεότερες ειδικές ομάδες. Κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι η έρευνα σχετικά με την ανάπτυξη ικανοτήτων είναι απαραίτητη σε σχέση με τις ευκαιρίες απασχόλησης και την οικονομική ανάπτυξη των βιομηχανιών και των υπηρεσιών μας, αλλά... δεν μπορούμε να αφήσουμε πίσω τη γηράσκουσα γενιά άνω των 74 ετών σαν να "μην υπάρχει" και να μην είναι άξια έρευνας ή ερμηνείας σε σύγκριση με τις άλλες ηλικιακές ομάδες. Ωστόσο, υπάρχει ανάγκη για μια ολοκληρωμένη μελέτη που να καλύπτει "όλες τις ηλικιακές ομάδες".

Αυτό ακριβώς έκανε ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) το 2020 για να ικανοποιήσει το αίτημα της γερμανικής Προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ εκείνη την περίοδο. Ο Οργανισμός ετοίμασε ένα συνοδευτικό έγγραφο υποστηρικτικό του **συνεδρίου με θέμα "Ενίσχυση των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων σε περιόδους ψηφιοποίησης"**. Αν και η μεθοδολογία της έρευνας ήταν μάλλον περίπλοκη, ο Οργανισμός κατάφερε να συμμετάσχουν σχεδόν 35 000 άτομα ηλικίας 16 ετών και άνω - συμπεριλαμβανομένων των ατόμων ηλικίας 75 ετών και άνω.²⁵ Τα κύρια ευρήματα είναι σίγουρα σημαντικά:

- Το ψηφιακό χάσμα μεταξύ των γενεών είναι σημαντικό και αυξάνεται με την ηλικία. Η Έρευνα για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα του 2019 δείχνει ότι το 20% των ατόμων ηλικίας 75 ετών και άνω που συμμετείχαν στην έρευνα χρησιμοποιούν το διαδίκτυο τουλάχιστον περιστασιακά, ενώ το 98% των ατόμων ηλικίας 16-29 ετών το κάνουν,
- Όσον αφορά την ηλικία τους, οι χρήστες του διαδικτύου και οι μη χρήστες του διαδικτύου είναι εκ διαμέτρου αντίθετοι: οι ηλικιωμένοι αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία ανάμεσα σε εκείνους που δεν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, ενώ οι νεότεροι αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία ανάμεσα στους χρήστες του διαδικτύου όταν εξετάζουμε τον πληθυσμό,
- Μεταξύ των χρηστών του διαδικτύου, η συχνότητα χρήσης του διαδικτύου μειώνεται με την ηλικία,

²⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Δείκτης ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI)*.

²⁵FRA (2020), *Selected findings on age and digitalisation from FRA's Fundamental Rights*.

- Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η εκπαίδευση παίζει σημαντικό ρόλο στη χρήση του διαδικτύου από άτομα όλων των ηλικιών, αλλά οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης αντιστοιχούν σε μεγαλύτερη χρήση του διαδικτύου,
- Ξεκινώντας από την ηλικία των 45 ετών, μπορεί να παρατηρηθεί ένα σαφές μοντέλο χρήσης του διαδικτύου: στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες το διαδίκτυο χρησιμοποιείται συχνότερα για κοινωνικές επαφές και για αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με δημόσιες υπηρεσίες και λιγότερο συχνά για ηλεκτρονικές τραπεζικές συναλλαγές και αγορές, γεγονός που διαφέρει από τα πρότυπα χρήσης του διαδικτύου μεταξύ των νεότερων ατόμων,
- Οι μη χρήστες του διαδικτύου θεωρούν ότι τα κύρια εμπόδια στη χρήση του διαδικτύου είναι η έλλειψη των απαραίτητων δεξιοτήτων, ακολουθούμενη από την έλλειψη ενδιαφέροντος (όταν τα ίδια πράγματα μπορούν να γίνουν και χωρίς τη χρήση του διαδικτύου) και η έλλειψη πρόσβασης στο διαδίκτυο.

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, οι απαιτήσεις για φυσική αποστασιοποίηση αποτέλεσαν ιδιαίτερη πρόκληση για τους ηλικιωμένους, πολλοί από τους οποίους ζουν μόνοι τους και δεν έχουν πάντα τον εξοπλισμό ή τις γνώσεις για να χρησιμοποιούν ψηφιακά εργαλεία για τη διατήρηση κοινωνικών επαφών. Οι ηλικιωμένοι έχουν πληγεί σοβαρά από την πανδημία, ιδίως όσοι ζουν σε εγκαταστάσεις φροντίδας ηλικιωμένων ή έχουν υποκείμενες παθήσεις.²⁶

Η φυσική αποστασιοποίηση δεν πρέπει να οδηγεί σε κοινωνική απομόνωση. Οι κοινωνικές επαφές είναι απαραίτητες για τη διατήρηση της υγείας και της ευημερίας των ανθρώπων. Η αποκοπή από την οικογένεια και τους φίλους επιδεινώνει το αίσθημα μοναξιάς και τρωτότητας στους ηλικιωμένους, ιδίως σε όσους είναι ψηφιακά αποκλεισμένοι. Στο πλαίσιο της αυξανόμενης ψηφιοποίησης των υπηρεσιών, σε πολλές χώρες της ΕΕ είναι σχεδόν αδύνατο για τα άτομα που δεν είναι ψηφιακά εγγράμματα να έχουν πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες. **Η Έκθεση του FRA για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα του 2021** υπογραμμίζει τη σημασία της χρήσης μιας προσέγγισης της γήρανσης με βάση τα δικαιώματα και της αντανάκλασης αυτής της προσέγγισης σε όλες τις σχετικές πρωτοβουλίες και πολιτικές, συμπεριλαμβανομένων των δράσεων για την προώθηση πολιτικών κοινωνικής ένταξης.²⁷ Σε μια νέα έρευνα που διεξάγεται από το 2022 με θέμα "Η γήρανση στις ψηφιακές κοινωνίες", ο FRA θα συλλέξει δεδομένα σχετικά με την έκταση και τη φύση της παροχής πρόσβασης των ηλικιωμένων σε διαδικτυακές και μη διαδικτυακές δημόσιες υπηρεσίες. Θα χρησιμοποιήσει την προοπτική των θεμελιωδών δικαιωμάτων για να διασφαλίσει ότι τα δικαιώματα είναι εφαρμόσιμα στην πράξη.²⁸

Ηλικιωμένοι: δεν αποτελούν ομάδα-στόχο για προγράμματα γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης

Παράλληλα με τον ψηφιακό μετασχηματισμό της ανάπτυξης της κοινωνίας μας και την ψηφιοποίηση των μέσων ενημέρωσης και της πληροφόρησης, που επιταχύνθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης COVID-19, οι κοινωνίες μας υπέθεσαν τα τελευταία χρόνια ότι όλοι και όλες μπορούν να συμμετέχουν στο ψηφιακό περιβάλλον. Με την πρόσβαση στο διαδίκτυο, τη χρήση Η/Υ,

²⁶FRA (2021), Έκθεση για τα θεμελιώδη δικαιώματα.

²⁷FRA (2021), Έκθεση για τα θεμελιώδη δικαιώματα.

²⁸FRA (n.d.), 2021-2023 έγγραφο προγραμματισμού FRA.

τηλεφώνων και άλλων ψηφιακών συσκευών, τις απαραίτητες λεγόμενες 'γνώσεις του 21ου αιώνα' και τις ψηφιακές δεξιότητες, κάθε πολίτης υποτίθεται ότι ήταν μέρος της ψηφιακής εποχής.

Το MIL είναι το κλειδί για την καλύτερη κατανόηση και χρήση των μέσων ενημέρωσης και των πληροφοριών και για την ενεργό συμμετοχή στην ψηφιακή εποχή. Πρόκειται για μια σύνθετη έννοια που εισήγαγε η UNESCO το 2007, η οποία περιλαμβάνει ένα σύνολο γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων, ικανοτήτων και πρακτικών που επιτρέπουν στους ανθρώπους να έχουν αποτελεσματική πρόσβαση, να αναλύουν, να αξιολογούν κριτικά, να ερμηνεύουν, να χρησιμοποιούν, να δημιουργούν και να διαδίδουν προϊόντα πληροφοριών και μέσων ενημέρωσης σε δημιουργική, νόμιμη και ηθική βάση, χρησιμοποιώντας υπάρχοντες πόρους και εργαλεία.²⁹ Το MIL παρέχει τη ραχοκοκαλιά για την κατανόηση των μέσων ενημέρωσης και του ρόλου των μέσων ενημέρωσης στην κοινωνία μας. Παρέχει τις απαραίτητες έννοιες και στάσεις για την αξιολόγηση και την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης, της ρητορικής μίσους, των ψευδών ειδήσεων και της διαστρέβλωσης των πληροφοριών. Παρέχει ορισμένες από τις βασικές δεξιότητες που απαιτούνται για την κριτική σκέψη, την ανάλυση, την αυτοέκφραση και τη δημιουργικότητα - όλες απαραίτητες δεξιότητες για τους πολίτες σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Δεν είναι μόνο τα παιδιά και οι φοιτητές στα σχολεία και τα πανεπιστήμια ή οι άνδρες και οι γυναίκες που επιδιώκουν να βελτιώσουν την απασχολησιμότητά τους που χρειάζονται τις απαραίτητες ψηφιακές ικανότητες για να εξασφαλίσουν ανθεκτική και επιτυχή εξέλιξη στην επαγγελματική και κοινωνική τους ζωή. Η κατάκτηση του ψηφιακού γραμματισμού έχει καταστεί βασικό συστατικό για όλους και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής για την πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία. Επίσης, για τις μεγαλύτερες γενιές.³⁰ Αυτό προϋποθέτει ότι οι κοινωνίες μας θα αντιμετωπίσουν τα εμπόδια που περιορίζουν την ψηφιακή ένταξη των ηλικιωμένων και ότι θα δημιουργηθεί μια επιτυχής αντιστοιχία μεταξύ δύο παγκόσμιων τάσεων που προκαλούν βαθιές αλλαγές παγκοσμίως: την άνοδο των ψηφιακών τεχνολογιών και τη δημογραφική γήρανση. Το MIL μπορεί να συμβάλει στην ενδυνάμωση των ηλικιωμένων ως ενεργών ψηφιακών πολιτών και να διασφαλίσει την ανάπτυξη κοινοτήτων με ψηφιακή ένταξη που συμβάλλουν στην ευημερία όλων των γενεών. Αυτό όμως δεν συμβαίνει ακόμη. Επί του παρόντος, οι ηλικιωμένοι επωφελούνται μόνο σε περιορισμένο βαθμό από τις ευκαιρίες που προσφέρει η ψηφιοποίηση. Επιπλέον, δεν αποτελούν προτεραιότητα όσον αφορά τις πρωτοβουλίες εκπαίδευσης και κατάρτισης που σχετίζονται με τον ψηφιακό γραμματισμό, οι οποίες έχουν προσφερθεί εκτενώς τα τελευταία χρόνια. Αυτό, μάλιστα, αποκαλύπτουν διάφορες μελέτες που πραγματοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκό επίπεδο:

- Η **"Χαρτογράφηση των πρακτικών και δράσεων για τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης στην ΕΕ-28"**, παρουσίασε το 2016 μια εκτεταμένη επισκόπηση των προγραμμάτων, τα οποία δημιουργήθηκαν από διάφορους φορείς, αλλά εξαιρουμένων των σχολείων.³¹ Οι ερευνητές έλαβαν μια συλλογή 517 προγραμμάτων και ανέλυσαν 154 προγράμματα 'μελέτης περίπτωσης', τα οποία προτάθηκαν από τους εμπειρογνώμονες των χωρών ως 'σημαντικότερα προγράμματα'. Τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα της έρευνας είναι πολύ διαφωτιστικά για το θέμα των προγραμμάτων MIL για ηλικιωμένους. Διαπίστωσαν ότι μόνο 7 από τα 145 προγράμματα "μελέτης περίπτωσης" επικεντρώνονταν σε MIL για ηλικιωμένους. Οι πέντε χώρες - από τα 28 κράτη

²⁹UNESCO (2022), *About Media and Information Literacy*.

³⁰UNESCO (2021), *Ψηφιακός αλφαριθμητισμός για τους ηλικιωμένους*.

³¹Nikolitchev S. (2016), *Χαρτογράφηση των πρακτικών και δράσεων για τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης στην ΕΕ-28*.

μέλη της ΕΕ το 2016 - που υπέβαλαν ένα πρόγραμμα που κατέγραφε στόχευση σε 'ηλικιωμένα άτομα' ήταν το Βέλγιο (FL), η Εσθονία, η Ελλάδα, το Λουξεμβούργο και η Ισπανία. Παρόλο που η μελέτη αυτή δεν συμπεριέλαβε προγράμματα γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα στα σχολεία, 80 από τα 145 προγράμματα "μελέτης περίπτωσης" στόχευαν στην ευρεία ομάδα κοινού "Έφηβοι και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας". Στο άλλο άκρο της κλίμακας, μόνο 7 από τα 145 προγράμματα "μελέτης περίπτωσης" απευθύνονταν στην ομάδα κοινού των "ηλικιωμένων". Οι συγγραφείς κατέληξαν στο συμπέρασμα: *'Το εύρημα αυτό ίσως θέτει ερωτήματα σχετικά με το επίπεδο της υποστήριξης που παρέχεται στους ηλικιωμένους για την ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού στα μέσα, ιδίως στο πλαίσιο της αυξανόμενης ψηφιακής εμπλοκής των ηλικιωμένων και της χρήσης διαδικτυακών πλατφορμών και υπηρεσιών'.*

Πρόκειται για μια διατύπωση που είχε επανειλημμένα προταθεί τις προηγούμενες δεκαετίες: αναγνωρίζονται οι αρχές της ψηφιακής ένταξης και του MIL για όλους. Αλλά η εφαρμογή αυτών των αρχών στην πράξη είναι τόσο περιορισμένη, ώστε το 'ταίριασμα' μεταξύ των γηράσκοντων γενεών, που αγκαλιάζουν τον ψηφιακό μετασχηματισμό είναι ανεπαρκές.

- Παρόμοια συμπεράσματα εντοπίστηκαν στα αποτελέσματα της έρευνας για την ποιοτική δημοσιογραφία στην ψηφιακή εποχή, η οποία διεξήχθη το 2019 και είχε ως στόχο να επισημάνει τον ρόλο του MIL σε σχέση με τους στόχους και τις προκλήσεις της ποιοτικής δημοσιογραφίας στην ψηφιακή εποχή.³² Η μελέτη αναλύει περίπου 70 προγράμματα MIL με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων και γνώσεων MIL που βοηθούν το κοινό να αναγνωρίζει και να εκτιμά την ποιοτική δημοσιογραφία. Οι εισηγητές χαρακτηρίζουν το τοπίο του MIL ως πολύ ποικιλόμορφο και προβάλλουν το εξής ως ένα από τα συμπεράσματά τους: *'Οι άνω των 65 ετών ενδέχεται να κινδυνεύουν να μην εξυπηρετούνται επαρκώς από τις πρωτοβουλίες MIL. Σημαντικό εμπόδιο για την προσέγγιση του ηλικιωμένου κοινού με εργαλεία και εκπαίδευση για τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης μπορεί να είναι η απουσία ενός άμεσα διαθέσιμου δικτύου διάδοσης (όπως είναι τα σχολεία για τους νεότερους)'. Οι εισηγητές κατέληξαν: 'Ός αποτέλεσμα, φαίνεται να υπάρχει έλλειψη κατάρτισης και εργαλείων για τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης που απευθύνονται σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας',³³ και συνιστούν ανεπιφύλακτα: *'...Να δημιουργηθούν προγράμματα γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης που να βοηθούν τους πολίτες όλων των ηλικιακών ομάδων...'*³⁴*
- Η δημοσίευση "**Media Literacy for All - Supporting marginalised groups through community media**"³⁵, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως συνοδευτικό έγγραφο κατά τη διάρκεια του World Café για τον Τομέα των Μέσων Ενημέρωσης στην Κοινωνία και παρουσιάστηκε από την Martina Charman στην Υπουργική Διάσκεψη του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 11 Ιουνίου 2021, εντόπισε επίσης την έλλειψη πρωτοβουλιών που απευθύνονται σε ηλικιωμένους. Στη μελέτη που παρουσιάστηκε, το κοινό-στόχος των έργων και των δραστηριοτήτων ήταν πολύ ποικίλο, απευθυνόμενο σε όλες τις ηλικίες μεταξύ 8 και 65+. Το 80% των έργων

³²Chapman M. και Oermann M. (2020), *μελέτη του Συμβουλίου της Ευρώπης DGI(2020)1*.

³³Chapman M. και Oermann M. (2020), *μελέτη του Συμβουλίου της Ευρώπης DGI(2020)1*, σ. 24.

³⁴Chapman M. και Oermann M. (2020), *μελέτη του Συμβουλίου της Ευρώπης DGI(2020)1* σ.4.

³⁵Chapman et al. (2020), *Media literacy for all - Supporting marginalised groups through community media*

απευθύνεται σε περιθωριοποιημένες κοινότητες. Το 90% απευθύνεται στην ηλικιακή ομάδα 40-65 ετών. Μόνο μια μειοψηφία των έργων που αναλύθηκαν είχαν ως μια από τις ομάδες-στόχους τους άτομα άνω των 65 ετών, αλλά σε όλες τις περιπτώσεις τα άτομα άνω των 65 ετών ήταν μέρος ενός γενικού κοινού ενηλίκων ή ενός δημόσιου κοινού.

- Καθώς ο γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης δεν αφορά μόνο τις διαδικασίες μάθησης σχετικά με τη χρήση και την κατανόηση της πληροφορίας, αλλά και την παραπληροφόρηση, οι Ευρωπαϊκές Ρυθμιστικές Αρχές για τις Υπηρεσίες Οπτικοακουστικών Μέσων (ERGA) διεξήγαγαν, μαζί με εταιρείες μέσων ενημέρωσης και εκπαιδευτικούς οργανισμούς, διάφορες έρευνες και εκστρατείες σχετικά με την κριτική κατανόηση της πληροφορίας. Παρά τις προσπάθειές τους, η έκθεση για το 2020 αναφέρει: "μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις, (...) είναι το ζήτημα του τρόπου προσέγγισης του ευρύτερου δυνατού φάσματος των ομάδων-στόχων της κοινωνίας, ιδίως των ηλικιωμένων". Η ομάδα εμπειρογνομόνων της ERGA δεν βρήκε καμία καλή πρακτική στην Ευρώπη.³⁶

Δεν είναι μόνο οι έρευνες σχετικά με επισκοπήσεις των διαφόρων πρακτικών που επαναλαμβάνουν την περιορισμένη προσοχή που δίνεται στους ηλικιωμένους ως ομάδα-στόχο του MIL.³⁷ Η ακαδημαϊκή έρευνα σχετικά με τη χρησιμότητα, τη σημασία και τις διδακτικές προσεγγίσεις του MIL για όλες τις ηλικιακές ομάδες εντοπίζει σαφώς την έλλειψη έρευνας σχετικά με τη χρήση των μέσων ενημέρωσης, την κατανόηση και την κριτική πρακτική μεταξύ των ηλικιωμένων.³⁸ Στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων, αναγνωρίζεται ότι η διαδικτυακή μάθηση "αλλάζει τους τόπους και τους χώρους μάθησης" και ότι διάφορες συνέπειες της μεγα-τάσης της ψηφιοποίησης περιμένουν ακόμη απάντηση από τους εκπαιδευτικούς και τους ερευνητές. Το άνοιγμα στην εγκατάλειψη των παραδοσιακών στερεοτύπων σχετικά με τις μαθησιακές ικανότητες και τα ενδιαφέροντα των ηλικιωμένων και ο προσδιορισμός των ικανοτήτων τους ως 'σημαντικών παραγόντων διευκόλυνσης της διαγενεακής μάθησης, ιδιαίτερα στην υποστήριξη των ηλικιωμένων που θέλουν να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους στον υπολογιστή', μπορεί να θεωρηθεί ως μια ελπιδοφόρα προοπτική.³⁹ Μια ελπιδοφόρα προοπτική που οι τομείς της έρευνας και της εκπαίδευσης ενηλίκων δεν μπορούν να εκπληρώσουν από μόνοι τους. Βασίζονται στους πολιτικούς να παίξουν το ρόλο τους, όχι μόνο προτάσσοντας τις αρχές της ψηφιακής ένταξης για όλους, αλλά και υποστηρίζοντας συγκεκριμένα προγράμματα για τη χρήση του διαδικτύου, τον γραμματισμό στα μέσα ενημέρωσης και τη συμμετοχή στη διαδικτυακή κοινωνική επικοινωνία.⁴⁰

Τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της ΕΕ της 12ης Οκτωβρίου 2020⁴¹ και τα συμπεράσματα και τα ψηφίσματα σχετικά με το μεταβαλλόμενο περιβάλλον των μέσων ενημέρωσης και της πληροφόρησης που εγκρίθηκαν στην **Υπουργική Διάσκεψη των Υπουργών αρμόδιων για τα Μέσα Ενημέρωσης και την Κοινωνία της Πληροφορίας του Συμβουλίου της Ευρώπης** (Κύπρος 10-11 Ιουνίου 2021) μπορούν να αποτελέσουν μια καλή αρχή για μελλοντική εφαρμογή. Με βάση την

³⁶ERGA (2021), *Improving Media Literacy campaigns on disinformation*.

³⁷Chapman et al. (2020), *Media literacy for all - Supporting marginalised groups through community media*.

³⁸Rasi κ.ά. (2019), *Εκπαίδευση στον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας για όλες τις ηλικίες*.

³⁹Jütte, W., & Wildemeersch, D. (2017). *Editorial: Η ψηφιακή τεχνολογία η νέα κανονικότητα - πολλαπλές προκλήσεις για την εκπαίδευση και τη μάθηση των ενηλίκων*.

⁴⁰König R. et al. (2018). *Χρήση του διαδικτύου από τους ηλικιωμένους Ευρωπαίους: μια ανάλυση με βάση τα δεδομένα SHARE*.

⁴¹Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020), *Βελτίωση της ευημερίας των ηλικιωμένων στην εποχή της ψηφιοποίησης: Το Συμβούλιο εγκρίνει συμπεράσματα*.

αξία των κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς και την ευημερία των ηλικιωμένων, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις υπογραμμίζουν την ανάγκη να δοθεί έμφαση στο δικαίωμα των ηλικιωμένων να συμμετέχουν στην ψηφιοποιημένη κοινωνία. Αναγνωρίζοντας τη σημασία των προγραμμάτων MIL και τη συμβολή τους σε ένα βιώσιμο, ανεξάρτητο, δημοκρατικό περιβάλλον μέσων ενημέρωσης και σε μια κουλτούρα αξιόπιστης ποιοτικής δημοσιογραφίας, υποστηρίζουν την ενδυνάμωση των ατόμων ώστε να ασχολούνται με κριτικό τρόπο με το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης, να περιηγούνται στο πολύπλοκο οικοσύστημα των μέσων ενημέρωσης και πληροφόρησης και να κάνουν τις δικές τους πολιτικές και άλλες επιλογές. Το Συμβούλιο της Ευρώπης υποστηρίζει σθεναρά την ενδυνάμωση των ατόμων να *"ασχολούνται με κριτικό τρόπο με το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης, να πλοηγούνται στο σύνθετο οικοσύστημα των μέσων ενημέρωσης και της πληροφόρησης και, τελικά, να κάνουν τις δικές τους πολιτικές και άλλες επιλογές με αυτόνομο τρόπο"*.⁴²

Η Παγκόσμια Ημέρα Τηλεπικοινωνιών και Κοινωνίας της Πληροφορίας (WTISD) 2022

γιορτάζεται κάθε χρόνο στις 17 Μαΐου από το 1969, με αφορμή την ίδρυση της ITU και την υπογραφή της πρώτης Διεθνούς Τηλεγραφικής Σύμβασης το 1865. Στόχος της WRISD είναι η ευαισθητοποίηση σχετικά με τις ευκαιρίες που μπορεί να προσφέρει στις κοινωνίες και τις οικονομίες η χρήση του Διαδικτύου και άλλων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (ΤΠΕ). Σκοπός της είναι επίσης να συμβάλει στη μείωση του ψηφιακού χάσματος.

"Η ισότιμη πρόσβαση στις ψηφιακές τεχνολογίες δεν είναι απλώς μια ηθική ευθύνη, είναι απαραίτητη για την παγκόσμια ευημερία και βιωσιμότητα" - κ. Houlin Zhao Γενικός Γραμματέας της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών (ITU) ^A

^A WISS Forum 2022 (2022) Παγκόσμια Ημέρα Τηλεπικοινωνιών και Κοινωνίας της Πληροφορίας (WTISD) 2022 Celebration, διαθέσιμη στη διεύθυνση: www.itu.int/net4/wsis/forum/2022/Agenda/Session/133, πρόσβαση στις 15 Μαΐου 2022.

Ώρα για δράση

Η απόκτηση του MIL ως ένα κλειδί για να μπορέσουν οι ηλικιωμένοι να συμμετάσχουν στον ψηφιακό μετασχηματισμό που αφορά τις κοινωνίες μας και όλες τις πτυχές της ζωής μπορεί να θεωρηθεί ως μια σύνθετη διαδικασία επικοινωνίας και μάθησης. Αυτή η μαθησιακή διαδικασία, που συχνά περιλαμβάνει το σχεδιασμό της επικοινωνίας μεταξύ των ατόμων, αποτελεί μια 'στιγμή αποκρυστάλλωσης' στην οποία συναντώνται δύο μεγάτασεις, η ψηφιοποίηση και η γήρανση.

Η διαδικασία εκμάθησης των ηλικιωμένων για να αποκτήσουν ψηφιακή παιδεία στα μέσα επικοινωνίας είναι μια βήμα προς βήμα διαδικασία που οδηγεί σε προσωπικές ικανότητες και έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνία στην οποία ζούμε. Το να γίνουμε ψηφιακοί πολίτες σημαίνει να είμαστε σε θέση να συμμετέχουμε διαδικτυακά και μη διαδικτυακά στην κοινωνία στην

⁴²Τεχνητή Νοημοσύνη - Ευφυής Πολιτική (2021), Ψήφισμα: Διάσκεψη των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αρμόδιων για τα μέσα ενημέρωσης και την κοινωνία της πληροφορίας.

οποία ζούμε και να ασκούμε τα δημοκρατικά μας δικαιώματα. Γιατί η ψηφιακή μάθηση δεν είναι απλώς 'εκμάθηση της ψηφιακής τεχνολογίας του διαδικτύου', είναι, όπως δίδαξε πριν από πολύ καιρό η Paola Freire (1921-1997) για κάθε είδους μάθηση: είναι "ανάγνωση του κόσμου και ανάγνωση του λόγου".⁴³

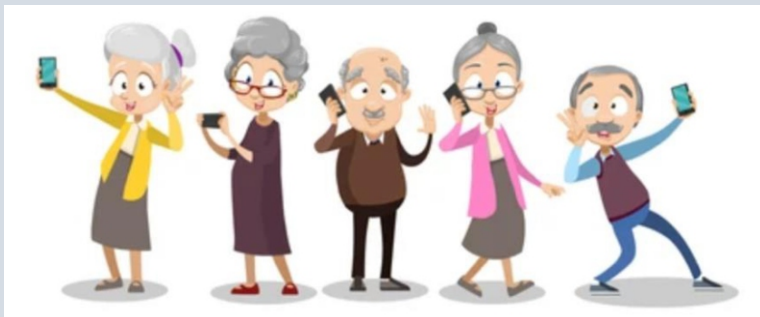
Σε αυτή την "ώρα για δράση" θα αναδείξουμε ορισμένες πτυχές της διαδικασίας του MIL μεταξύ των ηλικιωμένων, ενώ παράλληλα θα γεφυρώσουμε τα προηγούμενα κεφάλαια και θα παράσχουμε ορισμένα δομικά στοιχεία για νέες πρωτοβουλίες.

Η μάθηση των ηλικιωμένων: η συμμετοχή σε ένα 'νέο κόσμο', χωρίς να ξεχνάμε την ιστορία της ζωής μας

Η αξιόπιστη πρόσβαση στη χρήση των ΤΠΕ αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για την εμπλοκή και την αξιοποίηση της ψηφιακής επικοινωνίας, αλλά δεν αρκεί. Απαιτούνται γνώσεις, στάσεις και ψηφιακές δεξιότητες για τη συμμετοχή και την προσαρμογή στις τεχνολογικές ευκαιρίες. Για να συμμετάσχουμε σε αυτή τη 'νέα και διαρκώς μεταβαλλόμενη περιπέτεια', πρέπει να είναι σαφές πώς και γιατί το κλειδί του MIL ανοίγει ένα παράθυρο σε μέσα και δυνατότητες για να δράσουμε με επιτυχία στο ψηφιακό περιβάλλον. Δεν πρόκειται μόνο για το να είσαι online, αλλά για τις δεξιότητες και την αυτοπεποίθηση.⁴⁴

Οι ηλικιωμένοι πρέπει να γίνουν οι ίδιοι πρεσβευτές του γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης και στην πληροφόρηση

"Η εκπαίδευση στον ψηφιακό γραμματισμό για τους ηλικιωμένους επικεντρώνεται κυρίως στις δεξιότητες χρήσης ψηφιακών εργαλείων, αλλά είναι ανεπαρκής όταν πρόκειται για την κατανόηση του ψηφιακού περιεχομένου", λέει η Estelle Huchet της Age Platform Europe,

ενός χρηματοδοτούμενου από την ΕΕ δικτύου περίπου 150 οργανώσεων ηλικιωμένων/για ηλικιωμένους.^A Πρέπει να οργανωθούν διάφορες πρωτοβουλίες για τη βελτίωση του γραμματισμού στα μέσα επικοινωνίας σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, αλλά κυρίως στους ηλικιωμένους. Η ίδια αναφέρεται σε ένα πρόσφατο διεθνές έργο DIGITOL, που υποστηρίχθηκε από το ERASMUS+, το οποίο οδήγησε σε αρκετές καλές πρακτικές και διαδικασίες εκμάθησης που μπορούν να εμπνεύσουν άλλες. Η Age Platform Europe έχει ως στόχο να αναδείξει την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών, τη διαγενεακή μάθηση και τη μη τυπική μάθηση. Σημαντική προϋπόθεση για την επιτυχή και αποτελεσματική μάθηση από την ψηφιακή επικοινωνία και την κατανόηση της παραπληροφόρησης και των ψευδών ειδήσεων είναι η συμμετοχή των ηλικιωμένων στη δημιουργία πολιτικών, ώστε να διασφαλιστεί ότι αυτό που προσφέρεται ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους. Η AGE Platform Europe τονίζει ότι πρέπει να είμαστε πολλοί για να ενισχύσουμε τη σωστή πληροφόρηση και να ενδυναμώσουμε τους ηλικιωμένους ώστε να γίνουν οι ίδιοι πρεσβευτές του γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης και της πληροφόρησης.

^A Age Platform Europe (2020), *Disinformation and COVID-19: a matter of concern for older people?*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.age-platform.eu/policy-work/news/disinformation-and-covid-19-matter-concern-older-people, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.

Γελοιογραφία: Διαθέσιμη στη διεύθυνση: www.shutterstock.com/nl/image-vector/vector-cartoon-illustration-group-old-senior-1154738665, πρόσβαση στις 8 Μαΐου 2022.

⁴³Freire P. (1985), *Διαβάζοντας τον κόσμο και διαβάζοντας τον λόγο: Φρέιρε: Μια συνέντευξη με τον Paulo Freire*.

⁴⁴Centre for ageing better (2021), *COVID-19 and the digital divide*.

Πώς να προωθήσουμε την εκπαίδευση για το γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας

Υπάρχουν διαθέσιμες πολλές αναφορές και άρθρα σχετικά με το πώς μπορεί να προωθηθεί η εκπαίδευση των ηλικιωμένων σε θέματα γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης. Πρόσφατα δημοσιεύθηκε μια συστηματική ανασκόπηση 40 εμπειρικών μελετών που δημοσιεύθηκαν μεταξύ 2005 και 2019.⁴⁵ Παρόλο που τα ηλικιωμένα άτομα συχνά αρχίζουν να μαθαίνουν τη χρήση της διαδικτυακής επικοινωνίας για έναν πολύ συγκεκριμένο σκοπό (επικοινωνία με έναν φίλο, έναν συγγενή σε άλλη χώρα, η ανάγκη να λάβουν πληροφορίες ηλεκτρονικής υγείας...), βήμα προς βήμα το ψηφιακό περιβάλλον διευρύνεται. Ξεκινώντας από μια βασική χρήση, προχωρώντας στην κατανόηση και τη δημιουργία περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης και έχοντας επίγνωση της ανάγκης για κριτική ανάλυση των ειδήσεων, της διαφήμισης, της ψυχαγωγίας, της παραπληροφόρησης, ώστε να κάνουν συνειδητές επιλογές και τέλος να ενεργούν και να συμμετέχουν ως υπεύθυνοι πολίτες σε ένα νέο ψηφιακό περιβάλλον που αντιπροσωπεύει το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ζούμε. Η έρευνα επισημαίνει ότι οι ηλικιωμένοι, ιδίως όσοι δεν χρησιμοποίησαν ποτέ την ηλεκτρονική επικοινωνία κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους ζωής, παρουσιάζουν δυσκολίες στην κατανόηση, ανάλυση και αξιολόγηση του περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένης της αξιοπιστίας των ηλεκτρονικών ειδήσεων.

Καθώς οι ηλικιωμένοι είναι μια πολύ ετερογενής ομάδα, καθώς ο καθένας έχει συγκεκριμένες εμπειρίες ζωής που επηρεάζουν την ικανότητα και το ενδιαφέρον του για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, η παιδαγωγική προσέγγιση πρέπει επίσης να προσαρμοστεί. Επιπλέον, δεν υπάρχουν μόνο οι τυπικές παρεμβάσεις κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης 'μαθησιακής διαδικασίας', αλλά υπάρχει και η ανάγκη για τακτική υποστήριξη. Από αυτή την άποψη, προτάθηκε η έννοια του "θερμού ειδικού"⁴⁶, και συνολικά, τα κοινωνικά δίκτυα είναι πολύ σημαντικά για να ενθαρρύνουμε ο ένας τον άλλον και να προχωρήσουμε μαζί. Αυτό σημαίνει ότι η κοινωνία των πολιτών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προώθηση πρωτοβουλιών για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας για τους ηλικιωμένους και ότι, τελικά, ο καθένας μπορεί να μοιραστεί τις εμπειρίες του για να βοηθήσει και να υποστηρίξει έναν συγγενή ή έναν συμπολίτη του.

Ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων σε όλες τις ομάδες του πληθυσμού

Στην Κύπρο, το Υφυπουργείο Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακής Πολιτικής εφαρμόζει ένα "Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τις Ψηφιακές Δεξιότητες 2021-2025", με συνολικό προϋπολογισμό άνω των 24 εκατομμυρίων ευρώ, το οποίο περιλαμβάνεται στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και χρηματοδοτείται εν μέρει από την ΕΕ. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στις ευάλωτες ομάδες και στον ηλικιωμένο πληθυσμό άνω των

⁴⁵Rasi κ.ά. (2021), *Προώθηση του γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης μεταξύ των ηλικιωμένων: A Systematic Review*.

⁴⁶Martinez C. et Olsson T. (2022), *The warm expert-A warm teacher? Μάθηση για τα ψηφιακά μέσα στην αλληλεπίδραση μεταξύ των γενεών*.

55 ετών. Το Κυπριακό Κέντρο Παραγωγικότητας, που δημιουργήθηκε σε συνεργασία με το Υπουργείο, προσφέρει εκπαιδευτικά προγράμματα στους ηλικιωμένους σε τομείς όπως η χρήση ηλεκτρονικών συσκευών και λογισμικού, η γνώση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τα εργαλεία και συστήματα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, οι πλατφόρμες επικοινωνίας κ.λπ. Ένας Εθνικός Συνασπισμός Ψηφιακών Δεξιοτήτων και Θέσεων Εργασίας θα ξεκινήσει επίσημα σύντομα και θα αποτελείται από περισσότερους από 50 δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Μια ψηφιακή πλατφόρμα για τον Συνασπισμό αναπτύσσεται επί του παρόντος ως μέρος ενός πανευρωπαϊκού έργου που λαμβάνει χρηματοδότηση μέσω του προγράμματος "Συνδέοντας την Ευρώπη" (CEF Digital), το οποίο θα υποστηρίξει και θα καταλύσει τόσο τις δημόσιες όσο και τις ιδιωτικές επενδύσεις στην ψηφιακή συνδεσιμότητα.^A

Αντώνιος Δημητριάδης, Πρόεδρος της Επιτροπής Κοινωνικής Πρόνοιας της Βουλής των Γερόντων στην Κύπρο: "Η κυβέρνηση δεν μπορεί να περιμένει να αναλάβει πρωτοβουλίες για την εισαγωγή και την ένταξη των ηλικιωμένων στην ψηφιακή εποχή. Πρόκειται για μια ευθύνη που αφορά το σύνολο της κοινωνίας. Πρέπει να αποτρέψουμε τους ηλικιωμένους από το να ζουν μόνοι και απομονωμένοι. Ο ψηφιακός αποκλεισμός είναι συχνά συνυφασμένος με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ως ηλικιωμένοι, επενδύουμε στα κοινωνικά δίκτυα ως εγγύηση ότι κανείς δεν θα μείνει πίσω".

^A Ευρωπαϊκή Επιτροπή (n.d.) Connecting Europe Facility - CEF Digital, διαθέσιμο στη διεύθυνση: digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/cef-digital, πρόσβαση στις 8 Μαΐου 2022.

Από την απλή χρήση ψηφιακών συσκευών στην ενεργό και δημιουργική χρήση του περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης ως πολίτες

Η πιο πάνω φιλοδοξία των παρόχων μέσων ενημέρωσης για ηλικιωμένους και των εκπαιδευτών και προπονητών ήταν λιγότερο ορατή στα αποτελέσματα των δημοσιευμένων άρθρων. Η μεγαλύτερη προσοχή δόθηκε στην εκμάθηση τεχνικών επικοινωνίας σε "πρώτο στάδιο" και στη χρήση της διαδικτυακής επικοινωνίας στον προσωπικό και οικογενειακό κύκλο. Παρ' όλα αυτά, η φιλοδοξία είναι ανοιχτή και συνιστάται περισσότερη και εντατικότερη διερεύνηση. Επιπλέον -όπως επισημαίνουν οι ίδιοι οι ερευνητές- η επισκόπηση και τα διαθέσιμα άρθρα αντικατοπτρίζουν μόνο ένα μικρό μέρος της πραγματικότητας και του αγώνα για την εκπαίδευση στον γραμματισμό στα μέσα. Είναι πιθανό ότι η πρόσφατη ανάγκη για τις διαδικτυακές συναντήσεις, οι διαδικτυακές πλατφόρμες συμμετοχής, οι έρευνες κ.λπ. έχουν επίσης ενισχύσει τη χρήση της διαδικτυακής επικοινωνίας με στόχο την κοινωνική και πολιτική συμμετοχή ως πολίτες. Ειδικά στα κοινωνικά δίκτυα σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο, τα μέλη έχουν κίνητρο να βελτιώσουν τις ικανότητές τους ώστε να μπορούν να επικοινωνούν και να ακούγονται.⁴⁷⁴⁸

Ελευθερία της έκφρασης και MIL - Δομικά στοιχεία για τη δημοκρατία

Η ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης είναι θεμελιώδη δικαιώματα κάθε ανθρώπου. Απαραίτητα για την ατομική αξιοπρέπεια και ολοκλήρωση, αποτελούν επίσης βασικά θεμέλια για τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, την ειρήνη, τη σταθερότητα, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη συμμετοχή στην κοινωνία. Είναι ουσιώδη για την ανάπτυξη και την απόλαυση ενός ευρέος φάσματος άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και του συνέρχεσθαι, η ελευθερία της σκέψης, της θρησκείας ή των πεποιθήσεων, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή, το δικαίωμα ψήφου και όλα τα άλλα

⁴⁷Age Platform Europe (2020), *Ψηφιακός αλφαριθμητισμός των ηλικιωμένων: μια επισκόπηση*.

⁴⁸ESU (2021), *Δήλωση: Οι ηλικιωμένοι και η ψηφιακή ένταξη στη σημερινή κοινωνία της πληροφορίας*.

πολιτικά δικαιώματα που σχετίζονται με τη συμμετοχή στα δημόσια πράγματα. Η δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτά.

Τα κράτη έχουν υποχρέωση να σέβονται, να προστατεύουν και να προωθούν τα δικαιώματα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης. Πρέπει αυτά να διασφαλίζονται τόσο σε διαδικτυακά όσο και σε μη διαδικτυακά περιβάλλοντα. Η μαζική ψηφιοποίηση τα τελευταία χρόνια είχε σημαντικό αντίκτυπο στο τοπίο των μέσων ενημέρωσης και στην άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης και άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁴⁹. Το διαδίκτυο έχει αλλάξει ριζικά τον τρόπο με τον οποίο έχουμε πρόσβαση σε πληροφορίες και επικοινωνούμε. Οι μηχανές και οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης έχουν αναλάβει σε μεγάλο βαθμό το ρόλο των παραδοσιακών μέσων επικοινωνίας. Μεγάλα τμήματα του κοινού στρέφονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως η κύρια πηγή πληροφόρησης. Ωστόσο, υπάρχουν επίσης νέες ευκαιρίες για την ατομική ανάπτυξη και την ενίσχυση της δημοκρατίας. Ο καθένας έχει το δικαίωμα να αναζητά, να λαμβάνει και να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες της επιλογής του και να εκφράζεται διαδικτυακά και να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες. Τα ελεύθερα και πλουραλιστικά μέσα επικοινωνίας μπορούν να διαδραματίσουν διάφορους ρόλους, όπως στη δημιουργία πλατφορμών για συζήτηση και μελέτη, στη συμβολή στην ενημέρωση και ενδυνάμωση των πολιτών, στην ενίσχυση της διαφάνειας και της δημοκρατικής λογοδοσίας, ενώ συχνά λειτουργούν επίσης ως δημόσιος παρατηρητής, εκπαιδευτής, υπέρμαχος της χρηστής διακυβέρνησης και ακόμη και ως καταλύτης για τη δημοκρατία.

Οι δημοσιογράφοι, οι εκδότες, οι συντάκτες, οι bloggers και άλλοι φορείς των μέσων επικοινωνίας πρέπει να μπορούν να εκτελούν τα καθήκοντά τους χωρίς το φόβο παρέμβασης ή αντιποίνων - αυτό απαιτεί επαρκή προστασία από τη βία, τις απειλές και την πίεση. Η εξασφάλιση αυτής της προστασίας είναι σημαντική όχι μόνο για τους φορείς των μέσων επικοινωνίας, αλλά και για τους χρήστες, την αυτοανάπτυξη, την αυτονομία και τις ευκαιρίες ανάπτυξής τους.

Ως ακρογωνιαίοι λίθοι μιας δημοκρατικής κοινωνίας, η ελευθερία της έκφρασης και η ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας πρέπει να ανταποκρίνονται σε μια ενημερωμένη, ενεργή και δεσμευμένη κοινωνία πολιτών, γεφυρώνοντας και ενεργοποιώντας τους πολίτες και τους φορείς λήψης αποφάσεων. Η εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης και την πληροφόρηση πρέπει να απευθύνεται σε όλα τα μέλη της κοινωνίας και να τους επιτρέπει να αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στα δημόσια πράγματα. Οι κυβερνήσεις σε όλα τα επίπεδα, οι πάροχοι μέσων μαζικής επικοινωνίας, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς θα πρέπει να αισθάνονται υπεύθυνοι για την παροχή σε όλους των απαραίτητων εργαλείων ώστε να χρησιμοποιούν τις δυνατότητες των μέσων ενημέρωσης και της πληροφόρησης. Οι στρατηγικές ψηφιακής μάθησης πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος μιας μαθητοκεντρικής, ηλικιακά κατάλληλης προσέγγισης, καθώς οι ηλικιωμένοι χρειάζονται κατάλληλες και στοχευμένες πολιτικές, χωρίς τις οποίες είναι πιθανό να υποφέρουν περισσότερο από τον ψηφιακό μετασχηματισμό.

Οι ψηφιακές ικανότητες παρέχουν ευκαιρίες στους ανθρώπους όλων των ηλικιών να συμμετέχουν στην κοινωνία και να έχουν μεγαλύτερο λόγο στη λήψη πολιτικών αποφάσεων, να αναπτύσσουν τεχνικές, γνωστικές και κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητες που επιτρέπουν σε όλους να κατανοούν, να αναλύουν κριτικά και να αξιολογούν το περιεχόμενο των μέσων επικοινωνίας,

⁴⁹Συμβούλιο της Ευρώπης (2021), Διάσκεψη Υπουργών αρμόδιων για τα μέσα ενημέρωσης και την κοινωνία της πληροφορίας.

να αναπτύσσουν την ικανότητα να προστατεύουν την ιδιωτική τους ζωή στα δημόσια πράγματα, να λαμβάνουν τεκμηριωμένες αποφάσεις με βάση την κριτική ανάλυση του περιεχομένου και των μέσων επικοινωνίας και του περιβάλλοντος, να κατανοούν τις ηθικές επιπτώσεις των μέσων επικοινωνίας και των νέων τεχνολογιών και να δημιουργούν περιεχόμενο στο νέο περιβάλλον των μέσων επικοινωνίας. Μέσω κατάλληλων πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη ικανοτήτων, οι κυβερνήσεις και όλοι οι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να στηρίζουν την ανάπτυξη μεταξύ των ηλικιωμένων.⁵⁰ Το Συμβούλιο της Ευρώπης συνεργάζεται με τις κυβερνήσεις, τον ιδιωτικό τομέα, την κοινωνία των πολιτών και άλλους φορείς για να διαμορφώσει το διαδίκτυο ως ένα ασφαλές και ανοικτό περιβάλλον όπου μπορεί να ανθίσει η ελευθερία της έκφρασης, του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, η διαφορετικότητα, ο πολιτισμός και η εκπαίδευση.⁵¹

Gerontoludics: όλα για τη χαρούμενη διαδικασία 'μαθαίνω παίζοντας'

Για να βελτιώσουμε τις δεξιότητες των ηλικιωμένων στα μέσα ενημέρωσης και την πληροφόρηση, πρέπει ασφαλώς να εξερευνήσουμε νέες μορφές, χωρίς να πάρουμε ως πρότυπο το παραδοσιακό σχολείο και τους θεσμούς της επίσημης εκπαίδευσης. Πώς μπορούμε να δημιουργήσουμε διευκολύνσεις για άτομα με προβλήματα υγείας, τα οποία ζουν μόνα τους και έχουν λιγότερη εμπειρία στην επικοινωνία; Πώς μπορούμε να δημιουργήσουμε επικοινωνία γεμάτη προκλήσεις που μπορεί να τους ενδιαφέρει και να τους ωθήσει ώστε να μάθουν και να εξασκηθούν στη χρήση ηλεκτρονικών συσκευών; Αυτό ήταν το σημείο εκκίνησης για τον καθηγητή Bob De Schutter πριν από μερικά χρόνια, ο οποίος γοητεύτηκε από τα βιντεοπαιχνίδια και ταυτόχρονα ενδιαφερόταν να μοιραστεί την ευχαρίστηση που βίωσε με τα ηλικιωμένα μέλη της οικογένειάς του.⁵²

Ο Bob De Schutter απέκτησε την πρώτη του εμπειρία σχετικά με τη λειτουργία των βιντεοπαιχνιδιών για τους ηλικιωμένους παρατηρώντας ηλικιωμένα μέλη της οικογένειάς του και διαπιστώνοντας ότι η στερεοτυπική εικόνα των ηλικιωμένων ως ατόμων "που δεν ενδιαφέρονται να παίξουν, είναι μοναχικοί και βαριούνται" δεν ήταν σωστή. Μαζί με τη γιαγιά του ανέπτυξε ένα βιντεοπαιχνίδι βασισμένο στις εμπειρίες της σε ένα παλιό αγροτόσπιτο στην ύπαιθρο του φλαμανδικού κρατιδίου Kempen (Βέλγιο), όπου έζησε ως παιδί κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.⁵³ Βήμα προς βήμα, ο De Schutter διεξήγαγε περισσότερες έρευνες, ανέπτυξε περισσότερες γνώσεις, απέκτησε το διδακτορικό του και έγινε ένας από τους κορυφαίους ειδικούς στον τομέα της μάθησης μέσω του παιχνιδιού, του πλούτου των επαφών μεταξύ των γενεών, των εσωτερικών κινήτρων του παιχνιδιού, των κοινωνικών και πνευματικών μαθησιακών αποτελεσμάτων.

Ερεύνησε περαιτέρω τη βιβλιογραφία σχετικά με το σχεδιασμό παιχνιδιών και τη γήρανση για να αναπτύξει μια σχεδιαστική προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη την πολύπλευρη φύση της γήρανσης και την εγγενή αξία των ψηφιακών παιχνιδιών. Το προκύπτον "Gerontoludic Design Framework" προτείνει το ουσιαστικό παιχνίδι ως το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα του σχεδιασμού παιχνιδιών για ηλικιωμένους ενήλικες. Ο De Schutter υποστηρίζει μια "προσέγγιση σχεδιασμού με επίκεντρο τον

⁵⁰Penninckx P. (2021), powerpoint on: "Ψηφιακή κοινωνία: προκλήσεις, ευκαιρίες, κίνδυνοι και εμπόδια".

⁵¹Συμβούλιο της Ευρώπης (n.d.), Διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο διαδίκτυο.

⁵²Bob De Schutter (n.d.), Βιογραφικό σημείωμα.

⁵³Batchelor J. (2019), *Immortalising your grandmother in a WWII game*.

παίκτη και ένα πλαίσιο παιχνιδιού στο οποίο οι ηλικιωμένοι αναγνωρίζουν τα αποκαλυπτικά θέματα (πρόσφατες αναμνήσεις, προβλήματα που σχετίζονται με την ηλικία...).

Ως σχεδιαστής παιχνιδιών, καθηγητής πανεπιστημίου και ομιλητής σε συνέδρια και εκθέσεις, ο Bob De Schutter αντιτίθεται στα στερεότυπα των ηλικιωμένων video gamers και υπερασπίζεται "μια νέα άποψη" για τους ηλικιωμένους ως μια πολύ διαφορετική ομάδα, με διαφορετικές δεξιότητες και ενδιαφέροντα. Τονίζει τον ρόλο των παιχνιδιών σε όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής. Αυτή η εμπειρία και το όραμα δίνουν στον Bob De Schutter μια ξεχωριστή θέση μεταξύ των μελετητών που αναπτύσσουν εργαλεία για το ηλικιωμένο κοινό και τον αγώνα του για την καταπολέμησή της γήρανσης.⁵⁴

Πώς να αντιμετωπίσουμε την παραπληροφόρηση και τις 'ψευδείς ειδήσεις'

Οι σύγχρονες κοινωνίες των μέσων επικοινωνίας και της πληροφορίας χαρακτηρίζονται από "αφθονία" πληροφοριών, συχνά από υπερφόρτωση τόσο διαδικτυακών όσο και μη διαδικτυακών πληροφοριών. Η άνοδος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, Facebook, Twitter... έχει αλλάξει ριζικά την παραγωγή ειδήσεων και συμβάλλει στην ταχεία εξάπλωση διαφόρων μορφών "ψευδών ειδήσεων" και διαφόρων τύπων παραπληροφόρησης.

Περιπτώσεις ψευδούς πληροφόρησης, παραπληροφόρησης και κακόβουλης πληροφόρησης συναντώνται σε πολλά σενάρια και επηρεάζουν τη δημοκρατική δημόσια σφαίρα. Επιπλέον, οι εκστρατείες παραπληροφόρησης σε ιδιωτικές ομάδες συνομιλιών χρησιμοποιούνται ως πολιτική στρατηγική, όπως κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας για τις προεδρικές εκλογές του 2016 στις Ηνωμένες Πολιτείες, τις εκστρατείες για το Brexit το 2015-2016 στο Ηνωμένο Βασίλειο,⁵⁵ και πρόσφατα τον πόλεμο στην Ουκρανία.

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία την Πέμπτη 24 Φεβρουαρίου 2022 τροφοδοτήθηκε από μια μαζική εκστρατεία παραπληροφόρησης που συνεχίζεται καθώς η σύγκρουση κλιμακώνεται. Η εκστρατεία αυτή εξαρθρώθηκε αμέσως από εμπειρογνώμονες και ελεγκτές γεγονότων, αλλά στο μεταξύ προέκυψε μια επικίνδυνη διαταραχή της πληροφόρησης.

Μια άλλη παγκόσμια διαδικασία (λανθασμένης) πληροφόρησης σχετίζεται με την πανδημία COVID-19. Από τον Απρίλιο του 2020, όταν κατέστη σαφές ότι ολόκληρος ο κόσμος υπέφερε από μια πρωτοφανή πανδημία, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) πρωτοστάτησε στην καταπολέμηση της πανδημίας, αλλά και στην καταπολέμηση μιας 'ενημερωτικής πανδημίας', διαδίδοντας επιστημονικά τεκμηριωμένες πληροφορίες και προσπαθώντας παράλληλα να διαλύσει τους μύθους. Την εποχή της υγειονομικής κρίσης του COVID-19, η εξάπλωση της 'ενημερωτικής πανδημίας' θεωρήθηκε τόσο επικίνδυνη για τη δημόσια υγεία και ασφάλεια όσο και η ίδια η πανδημία. Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ ανέφερε επί λέξει: "Καθώς το COVID-19 εξαπλώνεται, έχει εξαπολυθεί ένα τσουνάμι παραπληροφόρησης, μίσους, αποδιοπομπαίων τράγων και πανικού".

⁵⁴TEDx Talks (2015), *How games are changing the way we age* | Bob De Schutter | TEDxMiamiUniversity.

⁵⁵Höller M. (2021), *The human component in social media and fake news: the performance of UK opinion leaders on Twitter during the Brexit campaign*.

Η χρήση ψευδών, ανακριβών και παραπλανητικών πληροφοριών θεωρείται μια νέα στρατηγική επηρεασμού που έχει άμεσο αντίκτυπο στη δημόσια κοινωνική σφαίρα. Τα φαινόμενα ψευδών, ανακριβών και παραπλανητικών πληροφοριών αναπτύσσονται τόσο ποικιλόμορφα και διαφορετικά όσο τα άτομα, οι κοινότητες και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής τα δημιουργούν. Αυτές οι δυνατότητες δημιουργίας, εξέτασης και επεξεργασίας πληροφοριών αποτελούν μέρος του εκδημοκρατισμού της πρόσβασης στη γνώση και της ελευθερίας της έκφρασης. Από την άλλη πλευρά, δεν θα πρέπει να θέτουν σε κίνδυνο αυτή την ελευθερία έκφρασης "καταλαμβάνοντας" ολόκληρο το χώρο και αποκλείοντάς τον από άλλες απόψεις. Η διάψευση των ψευδών ειδήσεων, η αναζήτηση της διόρθωσης των ψευδών αναφορών και η εκτίμηση της αλήθειας πρέπει πάντα να διασφαλίζονται.⁵⁶ Αυτό δεν αφορά μόνο τους δημοσιογράφους και τους επαγγελματίες παρόχους πληροφοριών, τους νέους και τους φοιτητές, αλλά όλους, όλους τους πολίτες.

Προπαγάνδα και παραπληροφόρηση: ισχυρά όπλα σε καιρό πολέμου

Η ψευδής πληροφόρηση, η παραπληροφόρηση, η κακή πληροφόρηση που μας κατακλύζει σχετικά με τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία είναι τεράστια. Αν και δεν είχε ποτέ τέτοιες διαστάσεις, η χρήση της παραπληροφόρησης και της προπαγάνδας, ως όπλα πολέμου, δεν είναι κάτι καινούργιο. Έχει μακρά ιστορία. Το πρόβλημα υπάρχει από αρχαιοτάτων χρόνων. Η ιστορία είναι γεμάτη από παραδείγματα όπου το "ψεύτικο" περνούσε για "αληθινό". Ο Δούρειος Ίππος, ένα μυθολογικό αρχέτυπο εξαπάτησης, συνδέει συμβολικά την κλασική αρχαιότητα με τα πολύ σύγχρονα προβλήματα του κόσμου μας που κυριαρχείται από το διαδίκτυο.

Η προπαγάνδα και η εξαπάτηση δεν είναι ποτέ τόσο ορατές και επικίνδυνες όσο σε καιρό πολέμου. Τα όπλα, τα τανκς και οι βόμβες σκοτώνουν και εξοντώνουν ανθρώπους και κοινωνίες. Ταυτόχρονα, όμως, υπάρχει ένας πόλεμος προπαγάνδας που καταλαμβάνει καρδιές και μυαλά και "σκοτώνει" και αμάχους. Είναι πιο επιθετικός από ό,τι στο παρελθόν, εν μέρει επειδή επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από εκστρατείες παραπληροφόρησης μέσω του διαδικτύου και των κινητών τηλεφώνων και είναι επίσης πολύ διάχυτος, καθώς νέες τεχνικές, όπως η σύνθεση ήχου, εικόνας και βίντεο με τη βοήθεια της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN) - τα λεγόμενα deep fakes - καθιστούν δύσκολη τη διάκριση των deep fakes από την πραγματικότητα.

Σε αυτούς τους περίπλοκους καιρούς, κατά τους οποίους οι δημοσιογράφοι και τα μέσα επικοινωνίας καλούνται να βρουν και να πουν τις αλήθειες που είναι ορατές σε αυτούς, γνωρίζοντας ότι στο άλλο άκρο της επικοινωνιακής διαδικασίας οι πολίτες αναζητούν αξιόπιστες πληροφορίες, δεν είναι εύκολο να επιτύχουν ισορροπημένη ενημέρωση και να λάβουν συνειδητές αποφάσεις για το πώς να ανταποκριθούν σε αυτές τις απαιτήσεις. Επιπλέον, η κατανόηση, η έρευνα και η αξιολόγηση του περιεχομένου των μέσων επικοινωνίας που σχετίζονται με τον πόλεμο απαιτεί ένα εγγράμματο κοινό.⁵⁷

Αποκαλείται "υβριδικός πόλεμος" σε κοινή δήλωση για την Ουκρανία (Περούτζια, 3 Απριλίου 2022), η οποία εκφράζει υποστήριξη τόσο στους Ουκρανούς όσο και στους διεθνείς δημοσιογράφους και τα ανεξάρτητα μέσα επικοινωνίας που διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στην "κάλυψη της

⁵⁶Συμβούλιο της Ευρώπης (n.d.), *Αντιμετώπιση της προπαγάνδας, της παραπληροφόρησης και των ψευδών ειδήσεων*.

⁵⁷Επιτροπή Υπουργών (2022), *Σύσταση CM/Rec(2022)4 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με την προώθηση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ποιοτική δημοσιογραφία στην ψηφιακή εποχή*.

επιθετικότητας της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας". Καλεί τις κυβερνήσεις και τους ενδιαφερόμενους φορείς να καταδικάσουν την επίθεση της Ρωσίας στην ελευθερία του Τύπου και την παρενόχληση της ανεξάρτητης δημοσιογραφίας, η οποία στερεί από τους πολίτες το δικαίωμα πρόσβασης στην αλήθεια. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία υπογράμμισε για άλλη μια φορά τον ουσιαστικό ρόλο της ανεξάρτητης, ηθικής δημοσιογραφίας που βοηθά τους πολίτες να λαμβάνουν ζωτικές αποφάσεις, ενημερώνοντας τον κόσμο και θέτοντας τους ισχυρούς προ των ευθυνών τους.⁵⁸

Παραπληροφόρηση που επηρεάζει την καθημερινή μας συμπεριφορά

Οι ηλικιωμένοι ανησυχούν για αυτή τη διαταραχή των πληροφοριών. Η διάδοση της παραπληροφόρησης μπορεί να παραπλανήσει τους ανθρώπους σχετικά με το πώς να συμπεριφέρονται σε περίπτωση ασθένειας ή κινδύνου, να μειώσει την εμπιστοσύνη στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και να αυξήσει το άγχος. Καθώς ο ψηφιακός αναλφαβητισμός εξακολουθεί να είναι λιγότερο διαδεδομένος μεταξύ των ηλικιωμένων απ' ό,τι σε άλλες ηλικιακές ομάδες, αυτός θα μπορούσε να είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους οι ενήλικες ηλικίας 65 ετών και άνω είναι πιο πιθανό να πιστεύουν και να μοιράζονται ψευδείς ειδήσεις.⁵⁹ Αυτή η στάση να στηρίζονται σε ψευδείς ειδήσεις, μπορεί να εξαρτάται από διάφορες αιτίες που συχνά είναι αλληλένδετες.

Σε ορισμένα μέρη του κόσμου, η χρήση του διαδικτύου παρεμποδίζεται από γλωσσικά εμπόδια.

Η Αρμενία είναι μια από τις χώρες που ανήκουν σε μια παγκόσμια γλωσσική μειονότητα. Για τους ηλικιωμένους, η εξάρτηση από μια ξένη γλώσσα αποτελεί αξιοσημείωτο εμπόδιο.

Τα αρμενικά είναι μια ινδοευρωπαϊκή γλώσσα χωρίς ισχυρούς δεσμούς με άλλες γλώσσες και με μια μοναδική γραφή που χρονολογείται από τον πέμπτο αιώνα. Για πολλούς ανθρώπους, η αρμενική γλώσσα είναι μια γλώσσα κληρονομιάς την οποία μιλούν στο σπίτι, ενώ χρησιμοποιούν μια άλλη γλώσσα στο σχολείο και στην εργασία. Τα αγγλικά έχουν γίνει μια δημοφιλής επιλογή δεύτερης γλώσσας, αλλά η εκπαίδευση στην αγγλική γλώσσα δεν ήταν και δεν είναι διαθέσιμη σε όλους. Ως αποτέλεσμα, ένα ψηφιακό χάσμα είναι σήμερα ορατό μεταξύ των συχνά νέων, αγγλόφωνων και δυτικότερων ατόμων και των πιο ηλικιωμένων Αρμενίων. Πώς μπορεί να γεφυρωθεί αυτό το χάσμα μεταξύ κοινωνικο-δημογραφικών ομάδων; Πώς μπορούμε να δημιουργήσουμε ευκαιρίες για να διασφαλίσουμε την ψηφιακή ένταξη για όλους;

Μια από τις απογοητεύσεις των σημερινών ηλικιωμένων στις μετασοβιετικές χώρες είναι ότι κάποτε εργάστηκαν ακούραστα για την ανάπτυξη της οικονομίας της ΕΣΣΔ, περιμένοντας ότι η χώρα θα τους παρείχε μια αξιοπρεπή σύνταξη. Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, ωστόσο, αυτό το χρηματικό αντάλλαγμα έπαψε να υφίσταται. Τα νέα κράτη δεν ανέλαβαν τις υποχρεώσεις της πρώην ΕΣΣΔ. Η μέση σύνταξη στην Αρμενία είναι πολύ χαμηλή, ακόμη και μετά από αρκετές συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις. Πολλοί Αρμένιοι συνταξιούχοι πρέπει να συνεχίσουν να εργάζονται άτυπα για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους.^A

Ο Hovsep Khurshudyan, πρόεδρος της ΜΚΟ "Ελεύθερος Πολίτης" Κέντρο Υποστήριξης Πολιτικών Πρωτοβουλιών, ο οποίος είναι μέλος της Αρμενικής Εθνικής Πλατφόρμας του Φόρουμ της Κοινωνίας των Πολιτών της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης και πρώην εκπρόσωπος του Αρμενικού Κόμματος Πολιτιστικής Κληρονομιάς, βρίσκει την κατάσταση όσον αφορά τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας ανάμεσα στους ηλικιωμένους στην Αρμενία μάλλον αξιοθρήνητη. Η γνώση γλωσσών είναι μόνο ένας από τους παράγοντες.

⁵⁸Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων (2022), *Διακήρυξη της Περούτζια για την Ουκρανία: η στοχοποίηση, ο βασανισμός και η δολοφονία δημοσιογράφων πρέπει να σταματήσει*.

⁵⁹Age Platform Europe (2020), *Αποπληροφόρηση και COVID-19: θέμα ανησυχίας για τους ηλικιωμένους*;

Hovser: "Η παλαιότερη γενιά μιλάει κυρίως ρωσικά, που ήταν η κρατική γλώσσα της ΕΣΣΔ. Οι ηλικιωμένοι μπορούν συνήθως να χρησιμοποιήσουν μόνο τα ρωσικά για να προσεγγίσουν κάποιες εξωτερικές πηγές πληροφοριών. Αυτά τα ρωσόφωνα μέσα επικοινωνίας ελέγχονται συνήθως από τις ρωσικές αρχές και περιέχουν πολιτική προπαγάνδα κατά της Δύσης, κατά της Ευρώπης και των ΗΠΑ, για να επηρεάσουν αρνητικά την κοινή γνώμη. Οι ηλικιωμένοι κινδυνεύουν να πέσουν θύματα διαφόρων θεωριών συνωμοσίας. Για παράδειγμα, η προπαγάνδα κατά του εμβολιασμού".

Ο Hovser Khurshudyan το ένωσε αυτό στην οικογένειά του όταν η μητέρα του αρνήθηκε να εμβολιαστεί στις αρχές του 2021, αφού άκουσε (λανθασμένες) πληροφορίες που διέδιδαν χειραγωγικές και σκόπιμα ψευδείς ιστορίες και επιχειρήματα κατά του εμβολιασμού. Ως αποτέλεσμα, τον Ιούνιο του 2021, σε ηλικία 81 ετών, προσβλήθηκε από το Covid-19 και υπέφερε πολύ. Μόνο όταν αισθάνθηκε ότι το Covid-19 όχι μόνο ήταν πραγματικό, αλλά θα μπορούσε να έχει πολύ σοβαρές συνέπειες για τη ζωή και την υγεία, συμφώνησε να εμβολιαστεί. Αλλά ήταν πολύ αργά. Η υγεία της, η οποία ήταν αρκετά γερή τα πρώτα χρόνια, υπονομεύτηκε. Η χαρούμενη, δραστήρια μητέρα του Hovser, με τέσσερα παιδιά, εννέα εγγόνια και δύο δισέγγονα, πέθανε στα τέλη του 2021, στις 23 Δεκεμβρίου...

Hovser: "Εν τω μεταξύ, απαιτούνται μεγάλης κλίμακας κοινωνικά και πολιτιστικά προγράμματα για την ενσωμάτωση των ηλικιωμένων σε όλους τους τομείς των δραστηριοτήτων της χώρας. Ιδιαίτερα στον τομέα της εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένου του γραμματισμού στα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Συνήθως, οι ηλικιωμένοι εξαρτώνται από τα παιδιά και τα εγγόνια τους για να τους βοηθήσουν στην πρόσβαση στο διαδίκτυο και να τους διδάξουν τις βασικές δεξιότητες. Ωστόσο, δεν έχουν όλοι οι ηλικιωμένοι ηλεκτρονικό υπολογιστή στο σπίτι ή διαθέτουν προσωπικό smartphone...".

^A Huitfeldt H. (2020), Towards Better Adequacy & Sustainability: Οικονομικές και Χρηματοπιστωτικές Υποθέσεις, Έγγραφο Συζήτησης 131, διαθέσιμο στη [διεύθυνση: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/dp131_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/dp131_en.pdf), πρόσβαση στις 8 Μαΐου 2022.

Εκπαίδευση φιλική προς την ηλικία για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας: το πρόγραμμα OdigO στη Λαπωνία (Φινλανδία)

"Το να μπορώ να χρησιμοποιώ ένα Iphone, όχι μόνο για να κάνω τηλεφωνήματα, αλλά και για να βγάλω φωτογραφίες, να τις στέλνω στην οικογένεια, να συναντώ φίλους, να προετοιμάζω το πρόγραμμα της επόμενης συνάντησης του συλλόγου μας, να επικοινωνώ για ένα βιβλίο που διάβασα ή για μια συζήτηση που παρακολούθησα... Υπάρχει ένα πανόραμα παραγόντων που καθορίζει αν μπορώ να το κάνω αυτό, αν το έχω μάθει και αν υποστηρίζομαι περαιτέρω". Οι ηλικιωμένοι χρειάζονται αυτή την υποστήριξη για να αναπτυχθούν και να συμμετέχουν στην κοινωνία.

Το έργο που προτείνουμε στις επόμενες σελίδες απεικονίζει αυτό το γεγονός και προσπαθεί να καλύψει τις ανάγκες των ηλικιωμένων για συμμετοχή στο περιβάλλον των ψηφιακών μέσων και πληροφοριών. Η απάντηση: μια φιλική προς την ηλικία εκπαίδευση στον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, στην οποία παίζουν ρόλο πολλοί παράγοντες και εταίροι, άλλοι με έμμεσο και άλλοι με άμεσο τρόπο: Η Φινλανδία, στην κορυφή της κατάταξης σε ό,τι αφορά τον ψηφιακό μετασχηματισμό της κοινωνίας- έρευνα υψηλής εξειδίκευσης για τα μέσα επικοινωνίας και την εκπαίδευση- μια ενεργή κοινωνία των πολιτών- διερευνητικές συμπεριφορές για επενδύσεις σε βιώσιμα μακροπρόθεσμα έργα...

Η Φινλανδία στην κορυφή της διεθνούς κατάταξης

Η Φινλανδία βρίσκεται στην κορυφή των ευρωπαϊκών και διεθνών κατατάξεων σε ό,τι αφορά τον ψηφιακό μετασχηματισμό των κοινωνιών μας. Ο Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI, 2021), μια ετήσια έκθεση που δημοσιεύεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και παρακολουθεί την

ψηφιακή πρόοδο των κρατών μελών της ΕΕ σε τέσσερις κύριους τομείς πολιτικής - ανθρώπινο κεφάλαιο, συνδεσιμότητα, ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας και ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες - κατατάσσει τη Φινλανδία μεταξύ των καλύτερων στη λίστα τους.⁶⁰ Η Φινλανδία κατατάσσεται στη 2η θέσηnd (μετά τη Δανία) ανάμεσα στα 27 κράτη μέλη της ΕΕ στη συνολική κατάταξη και ηγείται στο ανθρώπινο κεφάλαιο, την ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας και τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες.⁶¹

Η Φινλανδία κατέχει την 1η θέση μεταξύ των 27 χωρών της ΕΕ όσον αφορά το ανθρώπινο κεφάλαιο, γεγονός που, σύμφωνα με την έκθεση, σημαίνει ότι το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων της είναι πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Ακολουθούν ορισμένα χαρακτηριστικά:

- Το 76% του πληθυσμού διαθέτει βασικές ψηφιακές δεξιότητες και το 50% διαθέτει δεξιότητες ανώτερες από τις βασικές (έναντι 56% και 31% του μέσου όρου της ΕΕ, αντίστοιχα),
- Το ποσοστό των εργαζομένων που εργάζονται ως ειδικοί στις ΤΠΕ αυξήθηκε σε 7,6%,
- Το ποσοστό των γυναικών ειδικών στις ΤΠΕ είναι ελαφρώς υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, 23% (ΕΕ 19%),
- Οι πτυχιούχοι ΤΠΕ στη Φινλανδία αντιπροσωπεύουν το 7% του συνολικού αριθμού των πτυχιούχων, ποσοστό σχεδόν διπλάσιο του μέσου όρου της ΕΕ (3,6%),
- Σχεδόν ο διπλάσιος αριθμός επιχειρήσεων στη Φινλανδία παρέχει εκπαίδευση στις ΤΠΕ στους υπαλλήλους τους σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ,
- Το 2020, η Φινλανδία αντιμετώπισε με επιτυχία τις προκλήσεις της κρίσης COVID-19 στα σχολεία και τα πανεπιστήμια, προτρέποντας την αντικατάσταση της δια ζώσης εκπαίδευσης με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και οργανώνοντας διάφορα έργα ψηφιοποίησης,
- Ειδικά σχέδια που προωθούν τις ευκαιρίες για τα άτομα εργάσιμης ηλικίας να αναπτύξουν τις ικανότητές τους και να στηρίξουν τη διαθεσιμότητα ειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

Διαβάζοντας την έκθεση DESI 2021 για τη Φινλανδία, μας ενδιαφέρουν ιδιαίτερα τα αποτελέσματα σχετικά με την ψηφιακή ένταξη των ηλικιωμένων. Τι γίνεται με τον ψηφιακό μετασχηματισμό της κοινωνίας και την αντιμετώπιση της γήρανσης του πληθυσμού; Ωστόσο, ο σχεδιασμός της μελέτης δεν επιτρέπει να μάθουμε για τους ηλικιωμένους άνω των 75 ετών- είναι εκτός εικόνας, τα άτομα άνω των 74 ετών δεν περιλαμβάνονται στη μελέτη. Ο πληθυσμός υπό μελέτη βασίζεται στα στατιστικά στοιχεία της Eurostat και είναι το ποσοστό των ατόμων μεταξύ 16 και 74 ετών. Δεν είναι αυτή μια σημαντική παράλειψη; Δεν θα έπρεπε ο γηράσκων πληθυσμός να θεωρείται "μέρος ολόκληρης της κοινωνίας" στις έρευνες για το επίπεδο ψηφιακού γραμματισμού και σε εκθέσεις όπως η DESI; Ιδιαίτερα από τη στιγμή που και στη Φινλανδία, οι κυβερνήσεις σε διάφορα επίπεδα, οι πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου, τα πανεπιστήμια και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ανησυχούν για την ένταξη των ηλικιωμένων, ως μέρος του πληθυσμού, στη διαρκώς μεταβαλλόμενη ψηφιακή κοινωνία.

⁶⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Δείκτης ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI)*.

⁶¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Η Φινλανδία στο δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας*.

Σχέδιο OdigO: Osaavia aikuisten ja ikääntyvien digitaitojen ohjaajia Lappiin

Στη Φινλανδία, ο γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης έγινε παράδοση στις αρχές της δεκαετίας του 2010 ως μέρος των ικανοτήτων του Φινλανδού πολίτη. Δεν επρόκειτο μόνο για δεξιότητες στη χρήση του διαδικτύου, αλλά και για την ικανότητα κριτικού χειρισμού των μέσων επικοινωνίας. Η φινλανδική κυβέρνηση είδε την ανάγκη να αυξηθεί η ανθεκτικότητα του πληθυσμού στην ψηφιακή παραπληροφόρηση. Η φινλανδική εθνική πολιτική για την εκπαίδευση στα μέσα επικοινωνίας εφαρμόζεται από το Εθνικό Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων και το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού σε συνεργασία με επαγγελματίες της εκπαίδευσης στα μέσα ενημέρωσης. Έχει ξεκινήσει από τα σχολεία. Οι δεξιότητες στα μέσα επικοινωνίας και τον ψηφιακό γραμματισμό κατοχυρώθηκαν στο εθνικό πρόγραμμα σπουδών της Φινλανδίας. Οι ηλικιωμένοι έγιναν επίσης ομάδα-στόχος.⁶²

Ένα από τα εμπνευσμένα έργα είναι το OdigO: "The Skillful Tutors of Adults and Aging Population's Digital Competences to Lapland (OdigO) Project".⁶³ Το πρόγραμμα OdigO μπορεί να θεωρηθεί ως μια διατομεακή προσέγγιση μεταξύ πανεπιστημίων (το Πανεπιστήμιο της Λαπωνίας, Φινλανδία, και υλοποιείται σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Εφαρμοσμένων Επιστημών της Λαπωνίας), εμπειρογνομώνων και μη κυβερνητικών οργανισμών. Η θεωρία πάνω στην οποία βασίζεται το πρόγραμμα είναι ότι οι ικανοί δάσκαλοι και καθηγητές στους τομείς της υγείας, της κοινωνικής φροντίδας και της εκπαίδευσης βρίσκονται σε καίρια θέση για την παροχή ίσων ευκαιριών για την ανάπτυξη ψηφιακών ικανοτήτων ανεξαρτήτως ηλικίας. Η ικανότητα μάθησης παραμένει σε όλη τη διάρκεια της ζωής, αν και οι ανάγκες και οι στόχοι της μάθησης αλλάζουν. Υψηλής ποιότητας καθοδήγηση είναι απαραίτητη και μάλιστα σε τέτοια μαθησιακά πλαίσια που δεν επιδιώκουν την απόκτηση επίσημων πτυχίων ή μετρήσιμων πιστωτικών μονάδων σπουδών. Καθώς η διδασκαλία και η καθοδήγηση ανταποκρίνονται πραγματικά στα ατομικά ενδιαφέροντα ή στις ανάγκες που προκύπτουν από την πορεία ζωής του ατόμου, τα αποτελέσματα της μάθησης και της διδασκαλίας δεν είναι απαραίτητα ποσοτικά μετρήσιμα, αλλά είναι εξίσου πολύτιμα. Η καθοδήγηση για τις ψηφιακές δεξιότητες θα πρέπει να ενσωματωθεί στις υπηρεσίες εκπαίδευσης, πολιτισμού, κοινωνίας και υγείας, γι' αυτό και το πρόγραμμα θα αναπτύξει τις ψηφιακές ικανότητες όσων εργάζονται σε αυτούς τους τομείς.

Το πρόγραμμα OdigO αναπτύσσει ένα διαδικτυακό μάθημα που επικεντρώνεται στις ψηφιακές δεξιότητες και τη διδασκαλία ενηλίκων και ηλικιωμένων. Το μάθημα περιλαμβάνεται σε διάφορα προγράμματα σπουδών των συμμετεχόντων πανεπιστημίων και είναι ανοικτό σε φοιτητές που βρίσκονται σε συνεχιζόμενη εκπαίδευση. Επιπλέον, το έργο διοργανώνει μια σειρά διαδικτυακών σεμιναρίων και βιντεοενημερώσεων που απευθύνονται στο διδακτικό προσωπικό των συμμετεχόντων πανεπιστημίων, στο κοινό καθώς και σε επαγγελματίες του εκπαιδευτικού, κοινωνικού, υγειονομικού και πολιτιστικού τομέα που εργάζονται με ενήλικες και ηλικιωμένους. Υπό αυτή την έννοια, το πρόγραμμα δημιουργεί ευκαιρίες ανταλλαγής απόψεων για ανθρώπους από διαφορετικές ηλικίες και ιδρύματα, με διαφορετικές αρμοδιότητες και ευθύνες, ώστε να αναπτύξουν μια κοινή προοπτική για τη βελτίωση των ικανοτήτων των ηλικιωμένων στο MIL. Η προσδοκία ότι όλοι όσοι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο θέλουν και μπορούν να δώσουν

⁶²Palsa L. and Salomaa S. (2019), *Media literacy in Finland*.

⁶³Rivinen S. and Rasi P. (n.d.), *Οι επιδέξιοι διδάσκοντες των ενηλίκων και του γηράσκοντος πληθυσμού Digital Competences to Lapland (OdigO) Project*.

βοήθεια και υποστήριξη στην ψηφιακή συμμετοχή των ηλικιωμένων στην κοινωνία, καθιστά το έργο αυτό "έκκληση" στην κοινωνική ευθύνη για όλες τις γενιές και λειτουργίες.⁶⁴

Κοιτάζοντας μπροστά

Πρόσφατα έγγραφα πολιτικής από διεθνείς οργανισμούς τόνισαν πανηγυρικά την 'ψηφιακή ισότητα για όλους' και 'κανείς δεν θα μείνει πίσω'. Ωστόσο, αυτές οι 'υποσχέσεις' δεν φαίνεται να έχουν υλοποιηθεί για τις παλαιότερες γενιές, οι οποίες αισθάνονται απομονωμένες και ξεχασμένες στη σημερινή κοινωνία που αλλάζει συνεχώς. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη συμμετοχή των γηραιότερων γενεών στην ψηφιακή εποχή. Εξετάζοντας τα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με την πρακτική χρήση του Διαδικτύου, τα προγράμματα για τις δεξιότητες στα μέσα ενημέρωσης και την πληροφόρηση, ακούγεται σαν ένα ρεφρέν: οι ηλικιωμένοι δεν συμμετέχουν ή συμμετέχουν λιγότερο από άλλες ηλικιακές ομάδες στην ψηφιακή επικοινωνία. Οι κυβερνήσεις και οι διάφορες υπηρεσίες υποθέτουν ότι 'όλοι' επικοινωνούν μέσω του διαδικτύου και είναι καταρτισμένοι για να το κάνουν, αλλά η συμπεριφορά των ηλικιωμένων δεν το επιβεβαιώνει αυτό και μέχρι πρόσφατα ελάχιστες προσπάθειες έχουν γίνει για την ενίσχυση αυτών των γνώσεων και δεξιοτήτων μεταξύ των ηλικιωμένων γενεών. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, έγινε οδυνηρά σαφές ότι: σε αυτή την 'ψηφιακή εποχή', η έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων οδηγεί σε ψηφιακό αποκλεισμό και κατά συνέπεια σε κοινωνικό αποκλεισμό. Ήταν ένα γεγονός που άνοιξε τα μάτια σε όλους όσους ασχολούνται με την ευημερία των ηλικιωμένων και αγωνίζονται να διασφαλίσουν το δικαίωμα των ηλικιωμένων να συμμετέχουν σε όλους τους τομείς της κοινωνίας.

Μέχρι το τέλος του 2020, αυτή η επείγουσα ανάγκη των ηλικιωμένων φαίνεται να έχει γίνει κατανοητή. Τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της ΕΕ της 12ης Οκτωβρίου 2020 "Ανθρώπινα δικαιώματα, συμμετοχή και ευημερία των ηλικιωμένων στην εποχή της ψηφιοποίησης" και τα συμπεράσματα της Υπουργικής Διάσκεψης του Συμβουλίου της Ευρώπης με θέμα "Τεχνητή νοημοσύνη - Ευφυείς πολιτικές. Προκλήσεις και ευκαιρίες για τα μέσα ενημέρωσης και τη δημοκρατία" της 10-11 Ιουνίου 2021 μπορούν να θεωρηθούν ως έγγραφα αναφοράς στα οποία οι εκπρόσωποι των κυβερνήσεων επιδιώκουν να διασφαλίσουν ότι και οι ηλικιωμένοι θα έχουν πάντα τις γνώσεις, τις δεξιότητες και την ευαισθητοποίηση όσον αφορά την ασφαλή και ενημερωμένη πρόσβασή τους και την άσκηση των δικαιωμάτων τους στο ψηφιακό περιβάλλον.

Ωστόσο, αυτές οι δηλώσεις δεν αρκούν. Πρέπει να είναι λειτουργικές και να εφαρμόζονται στη χάραξη πολιτικής και στην καθημερινή πρακτική της ψηφιοποίησης της κοινωνίας. Πώς μπορούν να διασφαλιστούν τα δικαιώματα των ηλικιωμένων για πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία μας, πώς μπορούν οι ηλικιωμένοι να αποτελέσουν μέρος της ψηφιακής κοινωνίας στην οποία ζούμε και πώς μπορούμε όλοι μας - κυβερνήσεις, υπηρεσίες, επιχειρήσεις, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, οι ίδιοι οι ηλικιωμένοι - να δημιουργήσουμε μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς, φιλική προς την ηλικία, εξαλείφοντας τον ηλικιακό ρατσισμό και αξιοποιώντας τις δυνατότητες όλων των γενεών;

Η γήρανση των κοινωνιών μας είναι μία από τις "μεγατάσεις" του 21ου αιώνα, η οποία όχι μόνο έχει σημαντικό αντίκτυπο στη ζωή των ηλικιωμένων, αλλά και δημιουργεί ευκαιρίες και προκλήσεις για

⁶⁴Ευχαριστούμε τον καθηγητή Dr. Päivi Rasi και την πανεπιστημιακό λέκτορα, επίκουρη καθηγήτρια Dr. Hanna Vuojärvi, από την Παιδαγωγική Σχολή του Πανεπιστημίου της Λαπωνίας, την Dr. Susanna Rivinen, υπεύθυνη του έργου OdigO, και την Leena Jääskeläinen αντιπρόεδρο του δημοτικού συμβουλίου του Ροβανιέμι και πολλούς άλλους που βοηθούν με ενθουσιασμό στην οικοδόμηση αυτού του έργου και μοιράζονται τις εμπειρίες τους.

όλους. Σήμερα, σχεδόν το 20% του πληθυσμού είναι άνω των 65 ετών το 2070. Το ποσοστό αυτό θα είναι 30%. Πώς οργανώνουμε τις κοινωνίες μας, με βάση τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, την ελευθερία, τη δημοκρατία, την ισότητα, ώστε όλοι να μπορούν να ζήσουν και να γεράσουν χωρίς διακρίσεις;

Ξεκινώντας από αυτά τα ερωτήματα, προσπαθήσαμε να ανακαλύψουμε πώς μια δεύτερη μεσαία - ο ψηφιακός μετασχηματισμός - επηρεάζει τις διαδικασίες και τις προκλήσεις και πώς μπορούμε να ανταποκριθούμε σε αυτήν. Πώς μπορεί η ψηφιοποίηση να υποστηρίξει την ενεργό και υγιή γήρανση, να βελτιώσει την ποιότητα ζωής, να βοηθήσει τους ηλικιωμένους να ανακτήσουν την ανεξαρτησία τους και να διασφαλίσει ότι η γήρανση σε έναν ψηφιακό κόσμο μπορεί να αλλάξει το παράδειγμα από ευάλωτο σε πολύτιμο; Και οι δύο μεσαίες θα είναι επιτυχείς μόνο εάν οι αλλαγές αντιμετωπίζουν επαρκώς και κατάλληλα τις καθημερινές ανησυχίες των ανθρώπων όλων των γενιών, δημιουργώντας προσβάσιμα, χωρίς αποκλεισμούς και φιλικά προς την ηλικία περιβάλλοντα που επιτρέπουν σε όλους να ζουν υγιή και ενεργό ζωή, να ανταποκρίνονται στις καθημερινές απαιτήσεις της ζωής και να συμμετέχουν πλήρως στην κοινωνία.

Για την αντιμετώπιση αυτών των δύο μεσαίων, το MIL διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο. Το MIL είναι ένας μοχλός για την πρόσβαση, την κατανόηση και τη συμμετοχή στα ψηφιακά μέσα και την κοινωνία της πληροφορίας. Σημαίνει την απόκτηση ενός συνόλου δεξιοτήτων για την αναζήτηση, την κριτική αξιολόγηση, τη χρήση και τη συμβολή σε πληροφορίες και περιεχόμενο μέσω ενημέρωσης με σύνεση. Σημαίνει γνώση των δικαιωμάτων μας στο διαδίκτυο και γνώση για τρόπους προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Σημαίνει την κατανόηση του τρόπου καταπολέμησης της ρητορικής μίσους και του διαδικτυακού εκφοβισμού. Σημαίνει την κατανόηση των ηθικών πτυχών της πρόσβασης και της χρήσης πληροφοριών. Σημαίνει να έχουμε την ικανότητα συμμετοχής σε ψηφιακές πλατφόρμες. Να είμαστε ικανοί να χρησιμοποιούμε τα Μέσα Επικοινωνίας και τα ΤΠΕ για την προώθηση της ισότητας, της ελευθερίας του λόγου, της δημοκρατίας, της ειρήνης....

Οι ηλικιωμένοι, ως μια σημαντική ετερογενής πληθυσμιακή ομάδα με διαφορετικές ανάγκες και εκπαιδευτικές και μαθησιακές εμπειρίες, έχουν το δικαίωμα να αποκτήσουν, με τον δικό τους τρόπο, με τον δικό τους ρυθμό και σύμφωνα με τους δικούς τους στόχους, τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις για να αποκτήσουν γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και στην πληροφόρηση. Όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς, ιδίως τα κράτη, θα πρέπει να αναγνωρίσουν το δικό τους ρόλο και την ευθύνη σχετικά με τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας. Θα πρέπει να είναι έτοιμοι να ηγηθούν, να συμμετάσχουν και να χρηματοδοτήσουν μακροπρόθεσμα προγράμματα MIL. Η ευθύνη αυτή θα πρέπει να επεκταθεί σε όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς που είναι σε θέση να προσεγγίσουν τους πολίτες όλων των ηλικιακών ομάδων εκεί που βρίσκονται σήμερα και να δημιουργήσουν νέα δίκτυα διάδοσης των γνώσεων και δεξιοτήτων του MIL. Για όλους τους πολίτες, διότι σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη ψηφιακή κοινωνία δεν υπάρχουν "ψηφιακοί ιθαγενείς" που είναι έτοιμοι να ανταποκριθούν στα πάντα. Σε κάποιο σημείο είμαστε όλοι μετανάστες που χρειάζονται υποστήριξη για να 'ενηλικιωθούν' στην ψηφιακή εποχή.

Δεν είναι εύκολο να καταρτιστεί ένας κατάλογος συστάσεων για το "πώς να δράσουμε", αν και είναι "καιρός να δράσουμε". Στην έκθεσή μας, έχουμε συμπεριλάβει αποτελέσματα ερευνών, προβληματισμούς και πληροφορίες σχετικά με καλές πρακτικές που συναντήσαμε ή στις οποίες είχαμε την ευκαιρία να συμμετάσχουμε κατά τη διάρκεια των ετών. Εν κατακλείδι, θα ήθελα να επισημάνω **τρεις μόνο αρχές που είναι σημαντικές για να βαδίσουμε στο δρόμο του ψηφιακού**

MIL μαζί με τους ηλικιωμένους, προς την ενεργό συμμετοχή σε μια αξιόπιστη, ανθρωποκεντρική ψηφιακή κοινωνία, τηνοποία ελπίζουμε να μοιραστούμε με τη μελλοντική γενιά:

- **Το MIL θα πρέπει να εξεταστεί από την άποψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.** Στην ψηφιακή εποχή, ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας αποτελεί προϋπόθεση για την προσωπική ανάπτυξη, την αυτονομία, τη συμμετοχή στην κοινωνία. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τη Σύσταση CM/Rec(2022)4 για την προώθηση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ποιοτική δημοσιογραφία στην ψηφιακή εποχή, οι πρωτοβουλίες MIL για όλες τις ηλικιακές ομάδες - όχι μόνο για τα παιδιά και τους νέους - που προωθούν τις δεξιότητες και τις γνώσεις που είναι απαραίτητες για την αναγνώριση και την εκτίμηση της ποιοτικής δημοσιογραφίας ή που απεικονίζουν τα οφέλη της ποιοτικής δημοσιογραφίας για διάφορες ομάδες-στόχους και για τις δημοκρατικές και πλουραλιστικές κοινωνίες, θα πρέπει να λάβουν τη μέγιστη δυνατή υποστήριξη από τα κράτη.
- **Οι πολιτικές για τη γήρανση, συμπεριλαμβανομένης της ψηφιακής μάθησης και του γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης και πληροφόρησης, πρέπει να ενσωματωθούν και να εμπλέξουν όλα τα τμήματα της κοινωνίας.** Καθώς οι πρωτοβουλίες MIL, οι οποίες επικεντρώνονται στη χρήση δεξιοτήτων και ικανοτήτων μπορούν να θεωρηθούν ως μια σύνθετη διαδικασία δια βίου μάθησης, είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη με σεβασμό ο ηλικιωμένος μαθητής και η ιστορία της ζωής του. Όλοι όσοι εμπλέκονται στο MIL με ηλικιωμένους μαθητές καλούνται να διερευνήσουν νέα εργαλεία και μεθόδους, τόσο στον ψηφιακό όσο και στον κοινωνικό τομέα της "πραγματικής ζωής". Ενώ οι διεθνείς οργανισμοί παρέχουν το γενικό πλαίσιο, οι εθνικές, περιφερειακές και τοπικές κυβερνήσεις, η κοινωνία των πολιτών, η άτυπη εκπαίδευση, και ειδικότερα οι κοινωνικές μονάδες πολλαπλών γενεών των οικογενειών και των γειτονιών μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο ώστε να ανταποκριθούμε στις ανάγκες και τις προσδοκίες των ηλικιωμένων και ... να παρέχουμε μια ποικιλία ευχάριστων καταστάσεων αμοιβαίας μάθησης, όχι μόνο στο ψηφιακό πεδίο αλλά και στο "πραγματικό" ζεστό κοινωνικό πεδίο.
- **Οι ηλικιωμένοι πολίτες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του πληθυσμού μιας κοινωνίας. Όπως και οι άνδρες και γυναίκες άνω των 75 ετών.** Αντιλαμβανόμαστε την κοινωνία της "μακροζωίας" και την αύξηση του προσδόκιμου ζωής ως θετικό αποτέλεσμα της ιατρικής επιστήμης και ενός ολοένα και πιο υγιεινού τρόπου ζωής... Ωστόσο, πού βρίσκονται οι άνδρες και οι γυναίκες άνω των 75 ετών στις έρευνες πληθυσμού και στις στατιστικές της Eurostat; Ο αποκλεισμός των ηλικιωμένων (+75) από τις έρευνες πρέπει να γίνει αντιληπτός ως διάκριση, ως πράξη ηλικιακού ρατσισμού. Η «μη ορατότητα» των ηλικιωμένων στις στατικές πληθυσμιακές έρευνες είναι ένα οδυνηρό γεγονός που οφείλεται στον περιορισμό των 74 ετών στα κριτήρια αποκλεισμού των περισσότερων ερευνών. Ως αποτέλεσμα, οι ηλικιωμένοι άνω των 75 ετών αποκλείονται από έρευνες σχετικά με τον ψηφιακό μετασχηματισμό των κοινωνιών, το ψηφιακό ανθρώπινο κεφάλαιο κ.λπ. Τελικά, ο Γραμματισμός στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Πληροφόρησης (MIL) δεν γίνεται αντιληπτός ως μοχλός διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ηλικιωμένων για ενεργό και αξιοπρεπή γήρανση και συμμετοχή στην ψηφιοποιημένη κοινωνία μας.

Βιβλιογραφία

- Age Platform Europe (2020), *Digital literacy of older people: an overview*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://age-platform.eu/policy-work/news/digital-literacy-older-people-overview>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Age Platform Europe (2020), *Disinformation and COVID-19: a matter of concern for older people?*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.age-platform.eu/policy-work/news/disinformation-and-covid-19-matter-concern-older-people, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Τεχνητή Νοημοσύνη - Ευφυής Πολιτική (2021), *Τελική Διακήρυξη: Διάσκεψη των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αρμόδιων για τα μέσα ενημέρωσης και την κοινωνία της πληροφορίας*, διαθέσιμη στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/final-declaration-and-resolutions/1680a2c9ce>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Τεχνητή Νοημοσύνη - Ευφυής Πολιτική (2021), *Ψήφισμα: Διάσκεψη των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης αρμόδιων για τα μέσα ενημέρωσης και την κοινωνία της πληροφορίας*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/0900001680a2dc92>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- BAGSO (2019), *Older people in a digital world*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.bagso.de/fileadmin/user_upload/bagso/06_Veroeffentlichungen/2020/BAGSO_Position_Paper_Older_persons_in_a_digital_world.pdf, πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022.
- BAGSO (2020), *Older people and digitalisation*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.bagso.de/fileadmin/user_upload/bagso/06_Veroeffentlichungen/2020/BAGSO_Statement_Eighth_Report_on_Older_Persons.pdf, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- Batchelor J. (2019), *Immortalising your grandmother in a WWII game*, Games Industry, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.gamesindustry.biz/articles/2019-08-06-immortalising-your-grandmother-in-a-wwii-game, πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022.
- Bob De Schutter (n.d.), *Bio*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.bobdeschutter.be/about>, πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022.
- Bundesministerium für familie senioren frauen und jugend (2019), *"Digitaler Engel" startet Deutschlandtour*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.bmfsfj.de/bmfsfj/aktuelles/alle-meldungen/-digitaler-engel-startet-deutschlandtour-140730, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- Bundesministerium für familie senioren frauen und jugend (2020), *Achter Altersbericht - Ältere Menschen und Digitalisierung*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.bmfsfj.de/resource/blob/159916/9f488c2a406ccc42cb1a694944230c96/achter-altersbericht-bundestagsdrucksache-data.pdf, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- Butler R N. (1969), MD; *Age-ism: The Gerontologist*, τόμος 9, τεύχος 4, μέρος 1, σσ. 243-246.
- Centre for ageing better (2021), *COVID-19 and the digital divide*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://ageing-better.org.uk/sites/default/files/2021-07/COVID-19-and-the-digital-divide.pdf>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Chapman et al. (2020), *Media literacy for all - Supporting marginalised groups through community media*, Συμβούλιο της Ευρώπης.
- Chapman M. and Oermann M. (2020), *Council of Europe study DGI(2020)1*, Council of Europe, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/prems-015120-gbr-2018-supporting-quality-journalism-a4-couv-texte-bat-/16809ca1ec>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.

- Επιτροπή Υπουργών (2022), *Σύσταση CM/Rec(2022)4 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με την προώθηση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ποιοτική δημοσιογραφία στην ψηφιακή εποχή*, Συμβούλιο της Ευρώπης (2022), διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5ddd0, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2014), *Ανθρώπινα δικαιώματα των ηλικιωμένων*, Σύσταση CM/Rec(2014)2 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη, διαθέσιμη στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/promotion-of-human-rights-of-older-persons/16809fb9bf>, πρόσβαση στις 15 Απριλίου.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2021), *Διάσκεψη Υπουργών αρμόδιων για τα μέσα ενημέρωσης και την κοινωνία της πληροφορίας*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media2021nicosia>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (n.d.), *Dealing with propaganda, misinformation and fake news*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/dealing-with-propaganda-misinformation-and-fake-news>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Συμβούλιο της Ευρώπης (n.d.), *Safeguarding human rights on the net*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806b38ba>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Digitaler Engel (n.d.), *Über das Projekt*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.digitaler-engel.org>, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- DigitalPakt Alter, (n.d.), *Über uns*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.digitalpakt-alter.de/digitalpakt-alter/ueber-uns/, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- Doron I. and Quinn G. (2021), *Against Ageism and Towards Active Social Citizenship for Older Persons The Current Use and Future Potential of the European Social Charter Study*, Department of the European Social Charter Directorate General Human Rights and Rule of Law Council of Europe, Στρασβούργο.
- ERGA (2021), *Improving Media Literacy campaigns on disinformation*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://erga-online.eu/wp-content/uploads/2021/01/ERGA-SG2-Report-2020-Improving-Media-Literacy-campaigns-on-disinformation.pdf>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- ESU (2021), *Δήλωση: Ηλικιωμένοι και ψηφιακή ένταξη στη σημερινή κοινωνία της πληροφορίας*, διαθέσιμη στη διεύθυνση: http://esu-epp.eu/wp-content/uploads/2021/04/20210323_EN_ESU-Statement_final.pdf, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010), *Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη*, Βρυξέλλες, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>, πρόσβαση στις 15 Απριλίου 2022.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Ψηφιακή Πυξίδα 2030: η ευρωπαϊκή πορεία για την ψηφιακή δεκαετία*, Βρυξέλλες, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>, πρόσβαση στις 15 Απριλίου 2022.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Finland in the Digital Economy and Society Index*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-finland>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *The Digital Economy and Society Index (DESI)*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (n.d), *Dubravka Šuica*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/suica_en, πρόσβαση στις 15 Απριλίου 2022.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2020), *Βελτίωση της ευημερίας των ηλικιωμένων στην εποχή της ψηφιοποίησης*: Διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/12/improving-the-well-being-of-older-persons-in-the-era-of-digitalisation-council-adopts-conclusions/, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων (2022), *Διακήρυξη της Περούτζια για την Ουκρανία: η στοχοποίηση, ο βασανισμός και η δολοφονία των δημοσιογράφων πρέπει να σταματήσει*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://europeanjournalists.org/blog/2022/04/10/perugia-declaration-for-ukraine-the-targeting-torturing-and-killing-of-journalists-must-be-stopped/>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Fan Z. and Xiao Y. (2020), *10 technology trends to watch in the COVID-19 pandemic*, World Economic Forum, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.weforum.org/agenda/2020/04/10-technology-trends-coronavirus-covid19-pandemic-robotics-telehealth/, πρόσβαση στις 15 Απριλίου 2022.
- FRA (2020), *Selected findings on age and digitalisation from FRA's Fundamental Rights Survey*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.bmfsfj.de/resource/blob/160708/718712aca2e438178bc34cf3993cb15a/background-paper-fra-conference-data.pdf, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- FRA (2021), *Έκθεση για τα θεμελιώδη δικαιώματα*, διαθέσιμη στη διεύθυνση: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-fundamental-rights-report-2021_en.pdf, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- FRA (n.d.), *2021-2023 FRA Programming Document*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-programming-document-2021-2023_en.pdf, πρόσβαση στις 20 Απριλίου 2022.
- Freire P. (1985), *Διαβάζοντας τον κόσμο και διαβάζοντας τον λόγο*: Language Arts, τ. 62, αρ. 1, National Council of Teachers of English, σσ. 15-21.
- Griffin W. and O'Halloran D. (2019), *Our Shared Digital Future Responsible Digital Transformation - Board Briefing*, World Economic Forum, Colony, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www3.weforum.org/docs/WEF_Responsible_Digital_Transformation.pdf, πρόσβαση στις 15 Απριλίου 2022.
- Höller M. (2021), *The human component in social media and fake news: the performance of UK opinion leaders on Twitter during the Brexit campaign*, European Journal of English Studies, 25:1, pp. 80-95.
- Jütte, W., & Wildemeersch, D. (2017). *Editorial: Digital the new normal - multiple challenges for the education and learning of adults*, European Journal for Research on the Education and Learning of Adults, 8(1), pp. 7-20.
- König R. et al. (2018). *Internet use among older Europeans: an analysis based on SHARE data*, Universal Access in the Information Society, 17(3), 621-633.
- Martinez C. et Olsson T. (2022), *The warm expert-A warm teacher? Μάθηση για τα ψηφιακά μέσα στην αλληλεπίδραση μεταξύ των γενεών*, The International Journal of Research into New Media Technologies, Vol. 0(0), pp. 1-17.

- McDonough C. (2016), *"The Effect of Ageism on the Digital Divide Among Older Adults"*, Journal of Gerontology & Geriatric Medicine, 2:008.
- Nikoltchev S. (2016), *Mapping of media literacy practices and actions in EU-28*, Ευρωπαϊκό Οπτικοακουστικό Παρατηρητήριο, Στρασβούργο, σ. 1-446.
- Palsa L. and Salomaa S. (2019), *Media literacy in Finland*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://medialukutaitosuomessa.fi/mediaeducationpolicy.pdf>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- Penninckx P. (2021), powerpoint on: ESU Summer Academy, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://rm.coe.int/0900001680a30ea4>, πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2022.
- Rasi et al. (2019), *Media Literacy Education for All Ages*, Journal of Media Literacy Education 11 (2), Φινλανδία, σ. 1-19.
- Rasi et al. (2021), *Πρωώθηση του γραμματισμού στα μέσα ενημέρωσης μεταξύ των ηλικιωμένων: A Systematic Review*, Adult Education Quarterly, Vol. 71(1), pp. 37-54.
- Susanna R. and Rasi P. (n.d.), *The Skillful Tutors of Adults' and Aging Population's Digital Competences to Lapland (OdigO) Project*, University of Lapland, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/OdigO-hanke/Key-facts-in-English>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- TEDx Talks (2015), *How games are changing the way we age | Bob De Schutter | TEDxMiamiUniversity*, YouTube, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.youtube.com/watch?v=ZfU6DGfhWt8>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- UNDESA DISD (2021), *Digital Equity for All Ages - United Nations International Day of Older Persons 2021 (UNIDOP)*, YouTube, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.youtube.com/watch?v=YCKgRo-YI-g, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- UNECE (2017), *Υπουργική διάσκεψη για τη γήρανση: Μια βιώσιμη κοινωνία για όλες τις ηλικίες: Αξιοποίηση των δυνατοτήτων της μακροβιότερης ζωής*, Λισαβόνα, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://unece.org/population/events/ministerial-conference-ageing-sustainable-society-all-ages-realizing-potential>, πρόσβαση στις 15 Απριλίου 2022.
- UNECE (n.d.), *Standing Working Group on Ageing*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://unece.org/population/standing-working-group-ageing>, πρόσβαση στις 15 Απριλίου 2022.
- UNECE Working Group on Ageing (2021), *Ageing in the digital Era*, UNECE Policy Brief on Ageing, No. 26, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://unece.org/sites/default/files/2021-07/PB26-ECE-WG.1-38.pdf>, πρόσβαση στις 21 Απριλίου 2022.
- UNESCO (2021), *Digital Literacy for Older Persons*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://en.unesco.org/news/digital-literacy-older-persons>, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- UNESCO (2022), *About Media and Information Literacy*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.unesco.org/en/communication-information/media-information-literacy/about, πρόσβαση στις 22 Απριλίου 2022.
- United Nations (2022), *12th Session of the Open-Ended Working Group on Ageing*, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://social.un.org/ageing-working-group/twelfthsession.shtml>, πρόσβαση στις 2 Απριλίου 2022.
- Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (2020), *Digital Development Joint Action Plan and Call for Action COVID-19 Crisis Response*, Colony, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www3.weforum.org/docs/WEF_Digital_Development_Joint_Action_Plan_Call_for_Action_report_2020.pdf, πρόσβαση στις 15 Απριλίου 2022.

Η An Hermans είναι ομότιμος καθηγητής στο KU Leuven (Βέλγιο). Έχει διδακτορικό δίπλωμα στις Επιστήμες της Αγωγής, ήταν καθηγήτρια στη Σχολή Ψυχολογίας και Επιστημών της Αγωγής (Ιστορία της εκπαίδευσης) και στα διαπανεπιστημιακά μεταπτυχιακά προγράμματα "Γυναικείες σπουδές". Ήταν μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (1989-1994), μέλος της Βουλής των Αντιπροσώπων του Βελγίου (1995-1999), μέλος του Επαρχιακού Συμβουλίου του Φλαμανδικού Μπραμπάντ (2000-2019). Γεννημένη το 1944 στο Heusden-Zolder (Βέλγιο) ως η μεγαλύτερη κόρη μιας εργατικής οικογένειας με έξι παιδιά, αντιμετώπισε από μικρή ηλικία τα κοινωνικά εμπόδια για να αναπτύξει σχολική σταδιοδρομία και να συνεχίσει τις σπουδές της. Αυτό την έκανε ιδιαίτερα ευαίσθητη για τις ίσες ευκαιρίες κάθε ανθρώπου, ανεξάρτητα από το φύλο, την καταγωγή, τις συνθήκες διαβίωσης. Κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας της υπερασπίστηκε τα δικαιώματα των γυναικών στην πολιτική και την επαγγελματική ζωή. Τα τελευταία χρόνια, τόσο στη Φλάνδρα όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είχε ηγετικό ρόλο στα κινήματα των ηλικιωμένων πολιτών. Από το 2013 η AnHermans είναι πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ηλικιωμένων (ESU).

www.coe.int

Το **Συμβούλιο της Ευρώπης** είναι ο κορυφαίος οργανισμός της ηπείρου για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αποτελείται από 46 κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένων όλων των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, μια συνθήκη που έχει σχεδιαστεί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων εποπτεύει την εφαρμογή της Σύμβασης στα κράτη μέλη.